

№ 35 (244) 27 жніўня 2001 г.

НАША НІВА

Заснаваная ў 1906. Адноўленая ў 1991. Выходзіць у пяцідзёнкі

ПЕРШАЯ БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЕТА

Вінцэс Мудроу Ранак новага

фантасмагорыя

Старшыня выбарчай камісіі Іван Канстанцінавіч Пісьцюльга пазяжнуў у жмению, скасіў вока на самотную постасць, што горбілася ў супрацьлеглым канцы спартзалі. Ад ранку там, пад швэдзкай съценкай, сядзела пяцёра наўзральнікаў, цяпер застаўся адзін — пэкабоўец Сырапеня, які зацята глядзеў на выбарчую скрыню, а калі ў залі завітваў самотны выбаршчык, ліхаманкава пазначаў штосьці ў сваім блакноте.

— Ідыёт, — ледзь чутна прашаптаў Пісьцюльга, перабраў — дзеля выгляду — нейкія паперы, пасыла чаго патрабавальнай павёў носам. Сырапеня, чалавек сталага веку, сядзеў ад самай раніцы, не выходзіў нават па пільнай патробе, і старшыня камісіі з лёгкім спалохам падумаў — ці не схадзіў той, незнарок, пад сябе. Спалохі, аднак, былі недарэчнымі. У паветры луналі звычайні для школьніх спартзалаў пахі поту й пралых матаў, а таксама часнычна-парфумны перагар, які струменіла намесыніца старшыні камісіі Леакадзія Газевіч. Намесыніца таксама перабірала паперы і нечакана, схамянуўшыся, крыкнула: — Не зачынішце!

У пройме разнасцежаных дзівярэй краталася маленькая, падобная да Чабурашкі бабуля. Намесыніца старшыні падалася да выхаду, з пакутлівым уздыхам падняла перакуленую ба-

буляй плястмасавую съметніцу. Прыпёршы съметніцай дзвіверы, Газевіч вярнулася на месца.

— Авой, аво-ой... — праспіявала бабуля, дастаўшы з глыбіні пачёханай кацавейкі яшчэ больш пачёханы савецкі пашпарт. — А я ж, дзеткі, хачу за Лукашэнку... Гэта ж ня дай Бог, калі Ганчарык аберуць...

— Галасуйце, за каго хочаце, але без агітациі... Сέньня агітаваць забаронена, — паўжартам паведаміў Пісьцюльга, а Газевіч, разгарнуўшы бабульчын пашпарт з лёгкім дакорам, заўважыла: — Што ж вы... э-э... Капіталіна Флораўна... ногі б'яце? Мы маглі з вынасной скрыні пад'ехаць.

— Аво-ой... якія ногі? — ізноўку заспіявала бабуля, — мяне ж зяць прывёў... на трахтары.

Бабуля нахілілася да Газевіч, загаварыла сыцішнім голасам:

— Кожны ж дзяянец сюды ездзіць па чарніла. Дачка мая нашу магазыніччу ўпрасіла, каб тая не давала. Дык ён сюды ездзіць. Па дзве бутэлькі бяра.

Дадому даедзе — ужо і п'яненкі, — бабуля зірнула на Пісьцюльгу, потым на шыльду з надпісам «Старшыня камісіі» і зага-

ну пакрыў ужо зылёкту сплаваты

Дзядзюлеў голас: Вось ён, парадок сучасніці: тыя людзі, што скідалі Кебіча, сέньня агітуюць за Ганчарык.

Пісьцюльга настронена агледзеўся. Яму, кіраўніку сярэдняга звязна, слухаць такія размовы не выпадала, таму, зацягнуўшыся цыгарэтай, кіраўнік рушыў да дзівярэй і ў сыпні яму прагучала дарашты крыўднае: А скажыце, Іван Канстанцінавіч, чаму гэта ў нас столікі халуёў развялося?

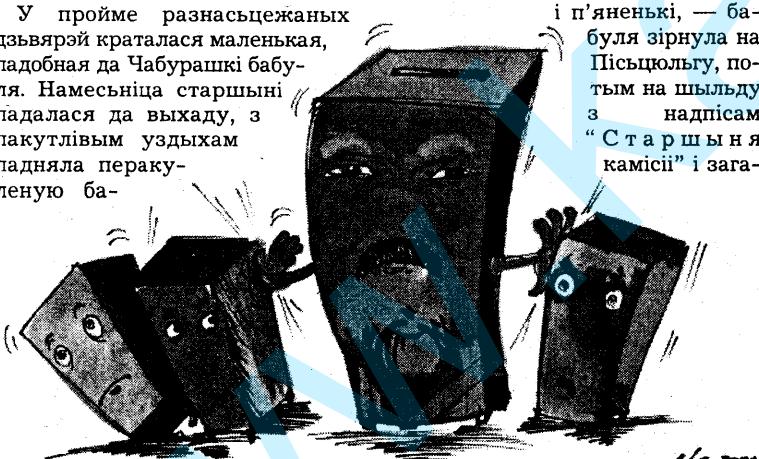
Дзядзюла стаяў пасярод прыщіхлага збою, глядзеў на Пісьцюльгу, падставіўшы ветрыку буйныя, часнычнага колеру зубы.

— Адкажы лепш — чаму ў нас столікі ідыштаў? — буркнуў у адказ Пісьцюльга, адкінуўшы недапалак.

— Этаму ёсьць навуковае тлумачнине, — праўдаливец, не зразумеўшы намёку, блісніў вясёлым вокам. — Мала спажываем ёду, таму і... — Дзядзюля крутнуў пальцамі калі скроні, і суразмойбы задаволену рагатнулі.

— Во-во, — мовіў старшыня камісіі, грункую дзівярима, ды так хвацка, што на галаву пасыпалася цамянка.

Настрой быў сапсанаваны. Пастаяўшы ў задумені на парозе спартзалі, Пісьцюльга кашлянуў, падёр далоніню падбародзьдзе ды нечакана, нібыта згадаўшы праштосьці, адамкнуў суседні пакой. Іншым часам у пакой тым заховаўся спартовы рыштунак, а цяпер тут стаяў, чакаючы сябраў

Учора, 26 жніўня, у 21.20, калі праца над гэтым нумарам блізілася да завяршэння, адзін рэдакцыйны камптар, на якім можа вярстца газеты, перастаў працаўці. А 23-й Рэдакцыя зразумела, што ўсе спробы аднавіць ягоную працу марнія: цвёрды дыск камптара самазьнішчыўся. Прычына можа быць у вірусе альбо яшчэ нечым — выпадковым ці невыпадковым. Зынік гатовы макет новага нумара, былі страчаныя ўсе падрыхтаваныя тэксты, ілюстрацыі, архіў, шаблон газэты. А 23.40 мы даставілі іншы камптар. А 2.35 ночы аднавілася вёрстка тэкстаў, перанабіраных сіламі рэдакцыйнага і чытацкага актыву. А 3.30 удалося знайсці арганізація сканаваныне пэўнай колькасці ілюстрацый. А 8-і раніцы газета была падпісаная ў друк. Тлумачым усё гэта падрабязна, каб Вы нам дараўвалі непазыбкі пры гэтым памылкі карэктury і неахайнасці. Асобна перапрашаём рэкламадаўца, дзякуючы якім газета жыве, за неапубліканыя або гаматна аформленыя рэкламныя абвесткі. Гэты нумар ня быў бы падрыхтаваны, калі б не ласкавая начная дапамога Ірыны Віданавай, Аўгініні Волкавай, Аляксандра Шалайкі. Просім прабачэння за чытачоў. Наступны нумар пэўна будзе прыгажэйшы.

КРАІНА ЗБРОІ

У 2000 годзе Беларусь заняла 8-е месца ў сьвеце па экспарце вайсковай тэхнікі. Пра гандаль зброяй і карупцыю, гандаль зброяй і ўладу, патэнцыял беларускага ВПК — тэма нумару на старонцы 6.

ПАДПІСНЫ ІНДЭКС 63125

10 гадоў таму беларускія палітыкі ўзялі на сябе адказнасць за будучыню краіны. Гэта было валявое рашэнне. Апошні 7 гадоў гэткае волі тым палітыкам, што прыйшли ім на змену, не ставала. Аказаўлася, што незалежнасць была набытая для Беларусі як бы навыраст. Расьцём. Новай беларускай незалежнасці — 10 гадоў.

выбарчай камісіі, съехам сэрвіраваны стол.

— Бэзэнфавец сраны, — уголос выхунуў Пісьцюльга і ўладнай рукою наліў з пачатай бутэлькі 30 грамаў «Белавескай».

Ад ранку тут ужо частавалі аднаго назральніка — кіроўцу перасоўнай мэханізованай калёны Дзянуноў, які, па чутках, быў звязаны з апазыцыяй, і таму яго вырашылі прыбраць з участка. Пісьцюльга кульнуў чарку, пералічыў пляшкі, што стройным шытом стаялі на стале, і бязгучна выляяўся: вадзіла, мяркуючы па ўсім, выжлукці амаль літар гэрлкі.

Гаючая вадкасць яшчэ не дапяла да страйніку, а Пісьцюльга ўжо прыкметнік захмлеў і асавале зірнуў на складзеныя ў куце праўмыя маты. “Ці не паспаць гадзінку?” — падумаў старшыня ўчастковай камісіі, прыкрыўшы далоніню зяхлівы рот. Дрымота адольвала на іх так сабе: мінулай ночы давялося “рэвізаваць” скрыню папярэдняга галасавання — крэсліць крыжыкі на супраць прозвышча Лукашэнкі, потым цізлу гадзіну накручваць тэлефонны дыск (увесь час было занята), каб гукнучы у трубку няцімную фразу: “Усё гатова!” — а дзесьці а пятай раніцы ён ужо быў на ўчастку. Старшыня камісіі зноў — цяпер ужо з поўным адчаем — пазахнуў, піхнуў ключ у замковую шыльдуну і пачаў стоеці Газевічын голас: — Іван Канстанцінавіч, чаму гэта ў нас столікі халуёў развялося?

Дзядзюла стаяў пасярод прыщіхлага збою, глядзеў на Пісьцюльгу, падставіўшы ветрыку буйныя, часнычнага колеру зубы.

— Адкажы лепш — чаму ў нас столікі ідыштаў? — буркнуў у адказ Пісьцюльга, адкінуўшы недапалак.

— Этаму ёсьць навуковае тлумачнине, — праўдаливец, не зразумеўшы намёку, блісніў вясёлым вокам. — Мала спажываем ёду, таму і... — Дзядзюля крутнуў пальцамі калі скроні, і суразмойбы задаволену рагатнулі.

— Во-во, — мовіў старшыня камісіі, грункую дзівярима, ды так хвацка, што на галаву пасыпалася цамянка.

Настрой быў сапсанаваны. Пастаяўшы ў задумені на парозе спартзалі, Пісьцюльга кашлянуў, падёр далоніню падбародзьдзе ды нечакана, нібыто згадаўшы праштосьці, адамкнуў суседні пакой. Іншым часам у пакой тым заховаўся спартовы рыштунак, а цяпер тут стаяў, чакаючы сябраў

гадах маладжавы, ружовашчокі чараміс — пераняў яго на калідоры і, ні слова не сказаўшы, рушыў да выхаду. Яны выйшлі на ганак, Шняга падхаліў зъяблетымі вуснамі цыгарэціну, і Пісьцюльга паслужліва пstryкнуў запальнічкай.

— Ну, што там у цібе? — запытаваўся “акружэнец”, дыхнуўшы ў Пісьцюльговы твар разрэджаным цыгарэтным дымам.

— Поўны парадак... Семдзесяц трэх працэнтў прагаласавала... — наяпўным голасам азваўся Пісьцюльга, а ўгледзэўшы дрогкія Шнягавы руки, падумаў: ці не памёр хто з кандыдатаў у прэзыдэнты?

— Карабей, давядзецца круціць назад, — Шняга захлынуўся пякучым дымам, а Пісьцюльга, ляснуўшы даланёю па сцягне ў пошуках цыгарэтава, няўцімна прамармытаў: — Як гэта?

— Загадана шэсцьцідзесят адсоткаў скінуць Ганчарыку. Так што бяры ў багажніку бюлетец — і за працу, — “акружэнец” кінуў у бок выканкамаўскай “Волгі”. — Глядзі толькі, каб ціхам... і рознымі асадкамі. Скрыня з “папярэднікамі” далёка прыхаваная?

— У лягапэдичным кабінэце... — пралепятаў Пісьцюльга, уздыхнуўшы, — што ж гэта... мінулай ночы Ганчарыка выкрайвалі, цяпер Лукашэнку... — Пісьцюльга хацеў прыкурыць, але Шняга разкім руham штурхнуў яго ў бок і цыгарэта выпала з роту.

— Усё... Ваня... усе размовы поўты. Мы ў страшнім цайтніце,

Працяг на старонцы 4

15 тысяч назіральнікаў

на 6500 участкаў

На пытанні "НН" адказвае Але́сь Бяляцкі, каардынатар грамадзянскай ініцыятывы "Незалежнае назіраньне".

"НН": Адзін з дэвідаў сёлетняга назіраньня — "Кожны голос будзе ўлічаны!" Дзе гарантый гэта? Які будзе мэханізм кантролю за сумленасцю выбараў?

А.Б.: Назіранне ажыццяўляюць дэльце вялікія кааліцыі арганізацый: Цэнтральная каардынанская рада па назіраньні за выбарамі і Асамблея наўрадавых арганізацый. Каля 15 тыс. асобаў выказалаі жаданье назіраньня. Гэта на 6500 выбарчых участкаў у Беларусі. Пад ціскам з боку адміністрацый, мясцовых уладаў, праўда, хто-ніхто ўрэшце адрачэцца назіраньня. Улады спрабуюць абліч'е брудам самі пытанікі назіраньня. Міністэрства юстыцыі публікуе ўжо трацюю заяву, дзе выказвае сумнёў у законнасці нашай грамадзянскай ініцыятывы. Аднак большасць людзей не спалохаецца. Яны аўяднаныя жаданнем зъяніць ситуацыю, вылезці з таго бруду, у якім нас трывае сённяшнія ўлады. Людзі хочуць, каб не адбылося падмены бюлетнёў, а гэта напэўна можна чакаць ад нашай улады.

"НН": Як Вы зьбіраецеся першакодзіць фальсифікацыям у часе датэрміновага галасавання?

А.Б.: Так, мы байміся папярэдняга галасавання, так, скрыні не падписаныя назіральнікам, і назіральнік ня ведае, што са скрыніяю робіцца ўначы, так, мы атрымліваем копіі пратаколаў, не

падпісаныя сябрамі камісій, мы ня можам прымусіць сябру камісіі падпісаць гэтыя пратаколы, шторобіць нашу копію проста прыватнымі нататкамі назіральніка. Але справа масавай фальсифікацыі простая тады, калі грамадзтва абыякава ставіцца да выбараў. А калі грамадзтва актывізвае, калі ёсьць жаданне зъяніць ситуацыю, калі ўзынікае грамадзкая ініцыятыва штальта нашай, ситуацыя ўскладняецца. Я веру, што тады грамадзкая ситуацыя, якая створыцца да 9 верасня, і тыя маральныя прынцыпіи, якія ёсьць у беларускім грамадзтве, не дазволіць значнай колькасці фальсифікацыі. А калі іх будуть прымусіць гэта рабіць, мы атрымаем тысячы съведчанняў гэтага.

Праўда ўспльыве. Такія маштабы не скаваць. І вельмі важна, што ў нас будуть міжнародныя назіральнікі. Прысутніцца назіральнікі, атмасфера грамадзтва, якое жадае зъменаў, прымусіць і сябру камісіі, і прадстаўніку мясцовай улады заніць інштэрнальную пазыцыю. У размовах з назіральнікамі "вэртыкальшчыкі" неаднаразова падкрэслівалі: нават і пальцам не варухну, каб фальсифікація выбараў. А нам толькі гэта і трэба.

Нам трэба праўдзівыя вынікі. Калі кампанія Лукашэнкі, выкарыстоўваючы свае сродкі расурсы, СМИ, уладу й г.д., пройдзе больш паспяхова, чым кампанія

Ганчарыка, мы вымушаныя будзем зафіксаваць перамогу Лукашэнкі. Усе гарады, мястэчкі, цэнтры, будучы забясьпечаны назіраньнем, блізкім да 100%. На мясцовых участках съвітуацыя больш складаная, бо людзі там моцна залежаць ад выкананія улады.

Сыстэма назіраньня адпавядае выбарчай систэмі Беларусі. На 158 адміністратыўных раёнаў у нас 158 раённых камандуў назіральнікаў. На чале кожнай — два каардынаторы, якім дапамагае юрист, які адсочвае законнасць выбарчых працэдураў. Выбарчы працэс іде ўжо 2 месяцы, і яны адсачылі фармаванье раённых участковых выбарчых камісіяў, рэгістрацыю назіральнікаў. І за гэтыя два месяцы яны напісалі каля 300 скаргаў у вышэйшыя камісіі, у прокуратуру, і на асаблівую грубыя парушэнні закону там вымушаныя разагаваць.

"НН": Як хутка Вы атрымаете інфармацыю пра вынікі галасавання?

А.Б.: Да раніцы 10-га мы атрымаем інфармацыю з большасці участкаў і зможам рабіць реальныя прагнозы. Для большай дакладнасці інфармацыі мы будзем выкарыстоўваць паралельную сістэму падлік галасоў, апрабаваную ў некалькіх дзясяткатаў краінаў, якая дае магчымасць уведаць папярэдняі вынікі галасавання праз 2–3 гадзіны пасля

сканчэння выбараў. Яны складзеныя на падставе 5-пракцэнтавай выбаркі пратаколаў выбарчых камісій, раскладзенай працярцічна паміж вёскай, раённымі цэнтрамі й вялікімі гарадамі. Гэтая выбарка зробленая навукоўцамі, сацыёлагамі, статыстамі. Пад яе была створана адмысловая камп'ютарная праграма. Яе спраўджаўлі спэцыялісты, навуковцы, якія на маюць дачыненія да "Незалежнага назіраньня". Мы атрымаем звесткі раней за ЦВК, але абнародуем іх пазней, падмацавашы копіямі пратаколаў, якія назіральнікі возвышаюць у выбарчых камісіях, пратаколамі парушэнняў, што ў выпадку масавых фальсифікацый паслужаць матэрыялам для судовых працэсаў. Варта сказаць пра адказнасць за парушэнні на выбараў. Паводле арт.192 Крымінальнага кодэкса Беларусі, "фальшаванье дакументаў на выбараў ці парушэнне таемніцы галасавання, ці съядома няправільны падлік галасоў, ці іншае скажэнне вынікаў галасавання, зъдейсненнае сябрам камісіі па выбараў прэзыдэнта Рэспублікі Беларусі ці іншай асобай, якая прымала ва ўстаноўленым заканадаўствам парадку ўздел у падрыхтоўцы і правядзенні выбараў — караецца штрафам, ці пазбаўленнем права займаць пасады такога кшталту, або займаць пэўнай дзейнасцю, ці папраўчымі работамі на тэрмін да двух гадоў, ці аблежкаваннем волі на тэрмін да пяці гадоў ці пазбаўленнем волі на той самы тэрмін".

"НН": А чаму гэта систэма так

дэмантавана ў афіцыйных СМИ?

А.Б.: Чалавек, які не крадзе, нічога й не баіцца. Тоэ ж самае з нашымі ўладамі. Калі ёсьць з-за чаго ЦВК перажывае, дык яна й перажывае.

"НН": А як Вашыя назіральнікі ўведаюць, за каго галасавалі тыя людзі, што прыйшлі на выбараў? Апытаўно выбарцаў на выхадзе забарані...

А.Б.: Сыстэма паралельнага падліку галасоў будзе складацца па выніках афіцыйных пратаколаў выбарчых камісій з 500 участкаў. Натуральна, калі назіральнік адзначыць, што прагаласавалі 200 чалавек, а потым у скрыні вывівіца 500 бюлётэняў, такі вынік будзе пастаўлена пад сумнёў. Паралельны падлік галасоў фактычна выключае магчымасць перапісання пратаколаў на выбарчых участках пасля сканчэння выбараў. Самы небясьпечны момант — перавоз пратаколаў з выбарчых участкаў у тэртыярнай камісіі. Бо старшыня з сакратаром могуць зайдыць у любы кабінет выканкаму ды прапацаць пратакол на свой капыл. А паралельны падлік галасоў выключае такую магчымасць. Я думаю, таму наша ўлада так і хвалюеца.

Нам трэба нармальна правесці гэтыя выбары, і кожны з нас павінен яканса зрабіць сваю працу — змабілізаваць выбарцаў, праназіраць як сълед. Я не дапускаю думкі, што мы можам кепска спрацаўваць, мы павінны спрацаўваць добра. Досьць нам ужо абы-як працаўваць.

Гутарыла Святлана Курс

На ўсё свой час

Досьвед барацьбы дэмакратуў з дыктатарамі на выбараў у Вэнэсуэле, Пэру, Югаславіі

Дзяўне гэтыя лацінаамерыканскія і балканскія краіны маюць подобныя да беларускага досьвед барацьбы з дыктатарамі-папулістамі. І Фухіморы, і Мілошавіч, і Чавэс прыйшлі да ўлады шляхам выбараў. Дыктатарамі яны сталі пасляя выбараў. Дэмакратычныя сілы, якія спрабавалі змагацца з імі, даводзячы людзям высокія каштоўнасці свабодаў, доўгія царпелі паразу. Тым не менш, харызматычных дыктатараў у Пэру і Югаславіі ўрэшце перамаглі такія ж харызматычныя і крыху папулісткі дэмакраты.

1992. МІЛОШАВІЧ – ПАНІЧ

У 1992 г. першы прэзыдэнт новай Югаславіі пісьменыкі Добрыца Чосіч запрасіў на пасаду прэм'ера амэрыканскага бізнесмена Мільянана югаславскага пахожаніні, кіраўнік фармацэўтычнай кампаніі ICN Паніча. Для гэтага нават давялося прасіць дазвол у прэзыдэнта ЗША. Паніч прыехаў з камандай кансультантаў і спрабаваў правесці і пераўтварэні, але ахопленая крызісам Сэрбія цікавілася больш ваеннымі падзеямі, чым вольным рынкам. Праз нейкі час паміж прэзыдэнтам Саюзнай Югаславіі Чосічам і прэзыдэнтам Сэрбіі Мілошавічам пачынаецца каанфлікт, бо Мілан Паніч на чарговых прэзыдэнцкіх выбараў у Сэрбіі высоўвае ў процівагу Мілошавічу свою кандыдатуру. Ен абяцае сэрбам росквіт, шматмільядныя амэрыканскія пазыкі і грамадзянскія свабоды. Аднак выбарцы аддаюць уладу Мілошавічу, які, граючы на патрыятычных струнах душы ахопленага ваяўнічым настроем грамадзтва, казаў пра Вялікую Сэрбію і адстойваў права сэрбў у Харватыі і Босніі. Мілан Паніч пасля паразы зъехаў у ЗША.

На наступных выбараў у 1996—97 г. супраць Мілошавіча выйшаў партыйны блёк на чале з ям менш

папулісткімі за Слабадана Драшкавічам і Джынджычам і здолеў атрымаць уладу ў рэгіёнах. Канчаткова перамог Мілошавіч ў 2000 г. былы дысыдэнт, цэнтрысты Воіслаў Каштуніца. Заходняя прэса ціпілі зъдзіўлецца падабенству стылю кіраўніцтва Мілошавіча і цяперашняга югаславскага кіраўніцтва. Тому я перамаглі, што быў падобны да Слабадана.

1995. ФУХІМОРЫ – ПЭРЭС ДЭ КУЭЛЬЯР

У 1990 г. на прэзыдэнцкіх выбараў у Пэру кандыдата ад правыці, вядомага пісьменыка Марыя Варгаса Льесу перамог Альберта Фухіморы. Агроном паводле адукцыі, ён пачаў палітычную кар'еру за год да таго, як стаў прэзыдэнтам, стварыўшы сваю партыю "Перамены 90" на пустым месцы. Пасля свайго абрањання Фухіморы распушыць парламент і скасаваў Канстытуцыйны суд — маўляў, што ўладу трапілі тэарысты і мафіёзі. Народ яго падтрымаў. У 1993 г. была прынятая новая Канстытуцыя, што гарантавала прэзыдэнту, што мала на вечнае праўленне.

У свой першы прэзыдэнцкі тэрмін (1990—1995 г.) Фухіморы разграміў лявадзікі рух, пасадзіўши за краты каля 3 тысячаў сябраваў мааісцкай Sendero Luminoso, якія доўгія гады лічыліся самай магутнай партызанкай кантрольна-парламентарнай, узялі пад свой кантроль нарка-

бізнес. Вайна з наркотыкамі вялася асыціржна з увагі на тое, што, проста зънішчаючы коку, у такай краіне, як Пэру, можна лёгка зънішчыць і народную любоў. Таму рабілі інакіш — паступова прымушалі вяскоўцаў вырошчаўца іншыя культуры. Афіцыйная статыстыка спраўна паказавала, што плошча пасеваваў кікі зъмешлася да 1995 г. прыблізна ўтрай, а краіна хоць і засталася беднай, але крыху мадэрнізавалася, і нават у самыя далёкія вёскі была праведзеная электрычнасць і вадаправод. Людзям зрабілася лягчэй жыць, і нікто не зважаў на тое, што найбліжэйшы Фухімораў "таплечнік", "шэрты кардынал" Мантэсіна, пры дапамозе "эскадрону смерці" "Каліна" забіў у 1993—94 г. шэраг палітычных апазыцэнтаў рэжыму.

Дзяякуючы наяўным эканамічным поспехам, папулізму і канцролю за СМИ, на чарговых выбараў у красавіку 1995 г. Фухіморы з лёгкісцю перамог кандыдата ад аўяднанай апазыцыі, былога міністра замежных спраў Пэру і генсакратара ААН Пэрэса дэ Куэльяра, атрымаўшы 64% (адрыў ад Куэльяра перавысіў 40%). Галоўнай вартасцю Куэльяра называлі "нязменны й непарушны спакой". Слабы аргумэнт супраць міратворцаў зъмагара з наркамафіяй. Куэльяр пасля правалу на выбараў палітычнай за лепшое пераехаць у Парыж.

У 2001 г. дыктатара здолеў перамагчы — выкryўшы выбарчыя фальсифікацыі — Аляхандра Таледа, якога фухімораўцы не прымалі спачатку да ўвагі. Індзеечкачэу зь беднай сям'і, які пачынаў з чысткі абутку, а ўрэшце зрабіўся супрацоўнікам. Усясьветнага банку і толькі напярэдадні выбараў стварыў нікейка падабенства сваёй партыі. Перад выбарамі ён аўдзіў ледзь на ўсе куточки Пэру, бо на агітацыю іншага роду ў яго не было грошай і такім чынам за месяц падняў свой рэйтайнг з 4 да 40%. Не дапамагло нават тое, што Фухіморы загадаў задарма выдаваць муку і малако траціне населеніцтва.

1999-2000. ЧАВЭС-КАРДЭНАС

Пасля няўдалага путчу ў турмы, Чавэс з паплечнікамі-войсковыми стварыў у Вэнесуэле дзеяньцельную масавую партыю і выйграў прэзыдэнцкія выбараў. Гэта было няцяжкай, бо іншыя партыі скампраміствалі сябе карупцыяй і сувязямі з мафіяй. У Вэнесуэле нават слова "дэмакрат" пэўны час гучала як ляяня. Тому праўдаба-Чавэс, які выкryўваў "нечаснасць" палітычных апэнэнтаў, без пераўшаняня лічыў нацыянальным героем.

Прэзыдэнт Чавэ

Ранак новага дня

Працяг са старонкі 1.

а тут яшчэ пяць участкаў а'бехаць трэба, — выгукнуў старшыня акруговай камісіі і, ужо ідуучы да машыны, уголосаў мацюкнуўся.

... Хвілін празь пяць Іван Канстанцінавіч Пісьцюльга замкнуўся ў настайніцкай і з роспачным імп'емтам, штохвіліны пазіраючы на гадзіннік, стаў крэсліць крыжкі ў выбарчых бюлетэнях. Напачатку рабіў гэта рознымі асадкамі — балазе, засталіся ад мінулай "рэзвіі", — а потым, дарэшты ачмуэрэўшы, стаў чыркаць адной гелевай, сюд-туд прадзіраючы лядашчу паперу. На сыходзе трэцяй гадзіны працы ўваччу забрыніла, Пісьцюльга стала моташна, і ён, прамакнуўшы бюлетэнем упрылі лабешнік, вырашыў пакінуць сотню-другую галасоў Лукашэнку.

І вось яно насыпела, тош шчымлівае імгненіне, калі ў залю ўнеслы скрыню для папярэдняга галасавання, Іван Канстанцінавіч Пісьцюльга з урачыстай павольнасцю зьдзэр зе яшча цёплую, паўгадзіны таму навешаную плёнбу і з гэткай самай павольнасцю заняў вечка.

Зе варты быць Усе на футбол!

1 верасня а 19-й нацыянальнай зборнай Беларусі гуляе на стадыёне "Дынама" з украінцамі, а ў супраду, 5-га, — з палякамі. Моладзеўская зборная гуляе ў Барысаве: 31 жніўня а 18-й з украінцамі і 4 верасня — з палякамі. Квіткі ў Менску каштуюць 5 тысячай ды бойей.

Замест "Року па Вакацыях"

30-га ў парку Чалюскінцаў у Менску будзе рок-канцэрт. Зайграюць "Крама", "NRM", "Нэйрадзюбель", "Zet", "Уліс" ды госьці з Польшчы — пераможцы сёлетняга "Басовішча" гурт "0-85". Пачатак а 17-й, квіткі каштуюць 2000 руб.

Дыснэйскія лялькі

1 і 2 верасня ў Палацы культуры МТЗ — імпрэза для дзяцей. Бегаць па палацы ды разыгрываць розныя гісторыі будучы вялікія лялькі — героі дыснэйскіх мульцікаў. Такія сабе Miki-Маўсы ды Русалачкі па два-тры мэтры. Пачатак а 12-й, 15-й і 18-й. Квіткі — ад 2500 руб.

Кітайскі цырк

У менскім цырку — гастролі кітайцаў. Кітайская цырковая школа славіцца на ўесь сьвет сваімі гімнастамі, жанглераамі. Прадстаўленіні будуть з 5 да 9 верасня, квіткі — ад 3000 руб.

— Куляйце! — гукнуў Пісьцюльга не зусім цвярозым голасам (ён ужо пасыпець кульнуць пару чарак), — хлопцы, што трывалі скрынню, перакулюлі яе, стравянулі, але бюлетеў на стол так і не пасыпаліся — гэта шмат іх было напіхана. Старшыня грукнуў па скрыні кулаком, потым сілком выцягнуў зі ёя жмутак паперын, і бюлетеў з гучным шамаценьнем пасыпаліся на стол. Некалькі зъялца на падлогу. Назіральнік Сырапеня памкнуўся падняць, але Пісьцюльга ращучым жэстам спыніў яго.

— Пабочным асобам бюлетеў на брац! Гэта прэрагатыва чальцоў камісіі, — сказаўшы так, Пісьцюльга падняў з падлогі паперкі і задаволена адчыхаўся. — Кожнаму кандыдату — свой кут стала. Паказваю, — Іван Канстанцінавіч падхапаў шматок паперын. — Ганчарык... Ганчарык... Ганчарык... Ганчарык... — дваццатым разам пляснуўшы далоню па стале, старшыня камісіі падмігнуў Сырапененю, і спацелы ад хвалівания назіральнік скінуў з плячэй свой куртаты, за савецкім часам куплены пінжал.

Пастаяўшы хвіліну ў абдымахах, субядеднік сышлі з ганку, і Сырапеня, ікнуўшы каўбасным духам, захоплены прамовіў: — А ўсё ж такі народ сказаў сваё слова. Народ ўсё бачыць...

Як ні дзіўна, слова тыя працьве-

разілі Івана Канстанцінавіча. Ён

адкаснуўся ад субядедніка, няпэў-

най рукой даставаў аднекуль гелев-

ую самапіску і, гаркнуўшы: «Вось

ён, народ!» — штурнуў яе ў той

бок, дзе съявлела неба і прачы-

наўся ранак новага дня — 10 верасня 2001 году.

Загаварыць на Мове

У пачатку 90-х беларусам-вяскоўцам далі дэмакратыю. Тыя паглядзелі і спачатку нічога не зразумелі.

Тады дэмакратыя спрасілі да працтага адказу на пытаньне: "Хто з працнаваных людзей вам больш падабаецца"? Вяскоўцы паказалі пальцам на та-ко-ж вяскоўца, як і яны. Так у Беларусі з'явіўся першы прэзыдэнт, які ўзяў курс на кансервацию традыцыйнага грамадства. Ад вайшай газеты нічога ня маем, не патрабны нам і гэты 25 працэнт та за реалізацію. Калі мы ня выканаем пляну, нас пазбавяць прэміяльных, так што рвем дамову. Прадавайце сямі".

Адна чытака, якая набывала газету на рынку ў распаўсюдніка, сказала: "Чула, што раніцай начальства патэлефанавала ў "Белсаюздруку", каб ня бралі вайшай газеты ў продаж, таму вось і пайшла на рынак..."

Праблема ўзімікала адразу, калі "Вольнае Глыбокае" начало выходитці штотыднёва з каляровым дадаткам "Плюс ТВ". Але праблема, відавочна, на ўгтым. Наперадзе прэзыдэнцкія выбары! Трэба, каб адным вольным словам стала менш.

Л.Шпак, Глыбокае

Заснавальнік газеты Ўладзімер Скарабатуну загадчыца аддзялення гэту зьяву матывавала наступным чынам: "Ваша газета прыгожая і танная. Вядома ж, яе купляюць хутчэй, чым "Советскую Беларуссю". Мы нават не можам прадаць 5 асбонікі "Советской Белоруссии", якія паступаюць у кожны кіёск. Мы павінны прадаваць у першую чаргу свае газеты, якія знаходзяцца на датычных дзяржаўных. Ад вайшай газеты нічога ня маем, не патрабны нам і гэты 25 працэнт та за реалізацію. Калі мы ня выканаем пляну, нас пазбавяць прэміяльных, так што рвем дамову. Прадавайце сямі".

Адна чытака, якая набывала газету на рынку ў распаўсюдніка, сказала:

"Чула, што раніцай начальства патэлефанавала ў "Белсаюздруку", каб ня бралі вайшай газеты ў продаж, таму вось і пайшла на рынак..."

Праблема ўзімікала адразу, калі "Вольнае Глыбокае" начало выходитці штотыднёва з каляровым дадаткам "Плюс ТВ". Але праблема, відавочна,

на ўгтым. Наперадзе прэзыдэнцкія выбары! Трэба, каб адним вольным словам стала менш.

Л.Шпак, Глыбокае

Засынек Вінцэнтова, Віленск, губ., Вялейск. Пав. Крайск. Вол. У нашым кутку яшчэ не зявіліся даўнейшыя забабоны, у каторых ўжо нават і ўсімі людзі стыдаюцца веरыць. Да тыхіх перажыткаў цемнаты належыць вера ў замоўы. І вось, аказаўшыца, знайшлася ў нашым кутку яшчэ адна кабецица, што дае веры байкам аб заломах, і, увесь свой загончык жынучы, убрала заломамі, пакідаючы яня зжатымі тыльі каліві жыта, каторыя перабягала, бегаючы па полі, сабакі. Паверце, людзі, што нікіх заломаў не бывае і школу яны шкодзіць яня могуць, а

Саўка Каваль

11 жніўня 1911 г., № 31—32

— засынек Вінцэнтова, Віленск,

губ., Вялейск. Пав. Крайск. Вол.

У нашым кутку яшчэ не зявіліся

даўнейшыя забабоны, у каторых

ижо нават і ўсімі людзі стыдаюцца

вeриць. Да тыхіх перажыткаў цемнаты

належыць вера ў замоўы. І вось,

аказаўшыца, знайшлася ў нашым

кутку яшчэ адна кабецица, што дае

веры байкам аб заломах, і, увесь

свой загончык жынучы, убрала

заломамі, пакідаючы яня зжатымі

тыльі каліві жыта, каторыя пера

бягала, бегаючы па полі, сабакі.

Паверце, веरыць, што нікіх заломаў

не бывае і школу яны шкодзіць я

яня могуць, а засынек Вінцэнт

това, што нікіх заломаў не бывае

і школу яны шкодзіць яня могуць,

а засынек Вінцэнт това, што нікіх

заломаў не бывае і школу яны шкодзіць я

яня могуць, а засынек Вінцэнт

това, што нікіх заломаў не бывае

і школу яны шкодзіць яня могуць,

а засынек Вінцэнт това, што нікіх

заломаў не бывае і школу яны шкодзіць я

яня могуць, а засынек Вінцэнт

това, што нікіх заломаў не бывае

і школу яны шкодзіць яня могуць,

а засынек Вінцэнт това, што нікіх

заломаў не бывае і школу яны шкодзіць я

яня могуць, а засынек Вінцэнт

това, што нікіх заломаў не бывае

і школу яны шкодзіць яня могуць,

а засынек Вінцэнт това, што нікіх

заломаў не бывае і школу яны шкодзіць я

яня могуць, а засынек Вінцэнт

това, што нікіх заломаў не бывае

і школу яны шкодзіць яня могуць,

а засынек Вінцэнт това, што нікіх

заломаў не бывае і школу яны шкодзіць я

яня могуць, а засынек Вінцэнт

това, што нікіх заломаў не бывае

і школу яны шкодзіць яня могуць,

а засынек Вінцэнт това, што нікіх

заломаў не бывае і школу яны шкодзіць я

яня могуць, а засынек Вінцэнт

това, што нікіх заломаў не бывае

і школу яны шкодзіць яня могуць,

а засынек Вінцэнт това, што нікіх

заломаў не бывае і школу яны шкодзіць я

яня могуць, а засынек Вінцэнт

това, што нікіх заломаў не бывае

Скарынаў падручнік першай наўкі чытаньня і пісаніні называўся «Псалтыр». Першадрукар, які засвоіў кнігавыдавецтва мастацтва ў Эўропе, надрукаваў яго ў Вільні ў 1522-м. Кніга прызначалася для «навучэння грамаце дзяцей малых». Яшчэ праз 70 гадоў у Вільні надрукаваў сваю «Азбуку» Лайурэн Зізані-Тустаноўскі. Першы «Буквар» з'яўляецца на съвет толькі ў 1618 г. Выходдзіць ён у друкарні Святадухавага брацтва ў Еўі. Верагодным аўтарам першага Буквара называюць Мялеція Сматрыцкага.

Што такое Еўе? Сёньня гэтае мястечка называецца на літоўскі манер Вевіс і размешчаецца на шляху з Вільні ў Коўну. Акурат на мяжы славянскага засялення краю, дзе пачынаецца ўласна Літва.

З канца XVII ст. пачынаецца гісторычны правал ажно да 1906 г., калі выходдзіць з друку «Беларускі лемантар або Першая навука чытаньня». У 30-я гады XX ст. у абоze сталінскага рэжыму ў Беларусь вяртаецца «Буквар». Разам, дарэчы, з рэформай правапісу беларус-

Беларускі Буквар

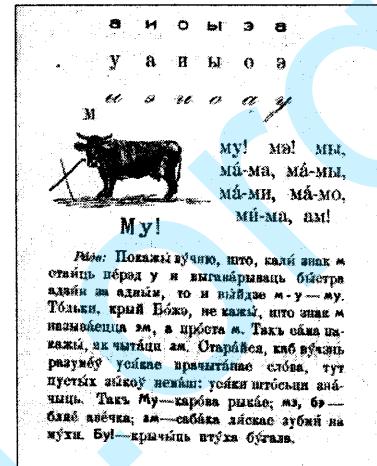
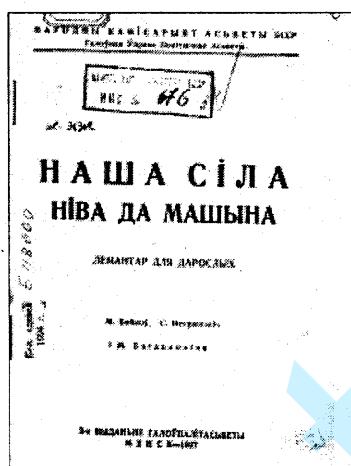
кае мовы, якая мела на мэце яе спрашчэнне і набліжэнне да мовы расейскай. Слова «буквар» для чалавека, што гаворыць на добрый беларускі мове, гучыцы нібы «трапка» — з той сама ступеньню агрубленыня ўзятых з расейскай мовы словаў.

Лемантар — самая першая чытаныня, у разуменіні сябе і свайго кантэксту кніга. «Блакіт нябес і белы бусел, і кветкі ў полі як абрус, мой край завецца Беларуся, а сам я хлопчык беларус». Першыя звязаныя на памяць радкі, якія будуть калі ня згадвацца, дык «працаўца» у табе да самай маўгілы. Калі, натуральна, ня здрадзіш.

Вялікая кніга тваіх пер-

шых і першасных знакаў і каардынат. Усе наступныя веды будуть ужо адносна гэтых разумеца, адбірацца і назапашвацца.

Цяперашні беларускі Буквар — нібы лістэрка адносна беларускай інтэлігенцыі да свае краіны. Блякілы і невыразны. Есьць у ім пра Скарыну, Купалу, Коласа і саму мову, але ўсё гэта нібы ў міжчасі. І ў міжвер'і. Сышлі зь яе Ленін, камунізм і вайна са зброяю, іх месца занялі жывёлы ды птушкі, але адчуваныне вайны засталося. Трывожнае чаканыне заутрашняга дні, звышасцярожная дазіроўка ўсяго і ўсіх — бозязь быць геніяльнымі, бозязь шчасціц, якую сёньняшнія беларусы перадаюць сваім дзециям.

Уладзімер Адамчык: «Самая важная книга»

Неяк скаваўся я ад съпёкі ў менскай кнігарні «Цэнтральная» і пабачыў там вялікую рэдкасць: беларускамоўную кніжку накладам 36 тысяч асбонікаў, перавыдадзеную трэці раз. Звалася яна «Буквар». Той самы, які ў 93-м заняў першае месца ў Рэспубліканскім конкурсе нацыянальных буквароў.

Чым болей я яго гартаў, тым болей нараджалася пытанняў. Чаму буквар пачынаецца з літары «С»? Альбо — вось вершык да літары «М»: «М — нібы стялярскі мэтар, як расцягнеш — з кілямэтар». Ніяк не магу ўцяміць, як з мэтра можа атрымацца кілямэтар. А вось літара «К»: «Два крукі ўкроцілі ў друк: зверху крук і зынізу крук». Нават для мяне, дарослага, тое «укроцілі ў друк» надта ж шматзначнае.

Сухія тэксты, блякілы маюнкі — чаму беларуская кніжка выглядае бледнаю копіяй шыкоўных расейскіх выданняў для дзяцей?

Усе свае пытанні я пераадрасаваў беларускаму кнігавыдаўцу Уладзімеру Адамчыку, у літаратурных колах вядомому як Адам Глебус.

«НН»: Ці можа беларускі буквар быць пасыпаховым камэрцыйным пректам сёньня?

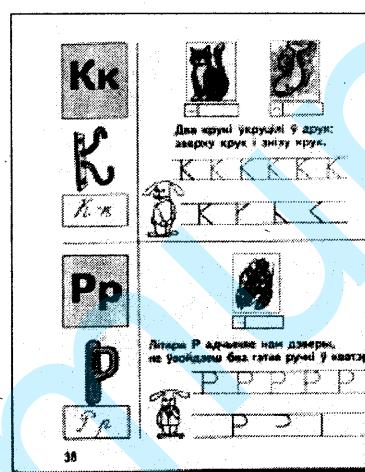
А.Г.: Наклад буквара 36 тысячаў экзэмпляраў. Гэта многа. Я ня ведаю, якай беларуская

кніжка зараз вытрымае большы наклад. І я лічу, што буквароў павінна быць шмат. Розных. Павінен быць буквар для сямейнага чытаньня. Каб мама ці тата вучылі сваё дзіця чытаць перш, чым яно пойдзе ў школу. Чытанка для хлопчыкаў, чытанка для дзяўчат. Чытанка пра звязроў, чытанка пра расылны — дзе на кожную літару будзе па расылнцы. Гэта будуць вельмі прыбытковыя праекты. Бацькі могуць не купіць кніжкі свайму дзіцяці... якія ж гэта бацькі?

«НН»: Ці рыхтуеце Вы беларускі буквар у сваім выдавецтве?

А.Г.: Ён ужо падрыхтаваны. Складаў яго Алесь Бадак, а адредагаваў мой нябожчык-бацька. Мы, калі абліяркоўвалі гэты праект, паставілі ўмову, што ён павінен грунтавацца на нашай адназначнай клясыцы. Багдановіч, Багушэвіч, Колас, Купала, Цётка, Гарун, Гарэцкі... Гэтыя людзі — фундамэнт нашай культуры. А буквар — сакральная кніжка, у ім мусіць быць сабрана ўсё саме лепшае, самое значнае, што не выклікае ні ў кога сумненія. Але, каб зрабіць паўнавартасны буквар, неабходны добрая мастак. Зірніце ў буквар Клышикі — якія там маюнкі? Гэта проста жах! Гэта праста халтура! А затраты на афармленыне даволі вялікія. У мяне на сёньняшні дзень ніяма такіх грошай, каб заплаціць мастаку. І колькі я ні звязвартайцца да людзей, у фонды — ніхто не адгукніцца.

Буквар — гэта праблемы бела-

рушай. Ніхто нам збоку грошай на яго ня дасыць. Мастак, які б зрабіў гэта бяз грошай, таксама пакуль не знайшоўся.

«НН»: Якая павінна быць галоўная разынка беларускага буквара? Чым ён мусіць розніцца ад расейскіх аналягаў?

А.Г.: Ен і зараз у нас адрозніваецца. У расейшай пачынаецца з літары А, а ў нас з літары С. Лепш бы ён быў падобны. Буквар павінен пачынацца з літары А. Другая літара ў нас павінна быць М. Каб мы маглі скласці слова «мама» на другой старонцы.

І так ці іншакі наш буквар будзе адрознівацца. У нас ёсьць сакральныя слова. Напрыклад, «бульба». Для расейшай, можа, не прынцыпова — ёсьць у іх «картошка» ў буквары ці ніяма. А для нас прынцыпова. Павінна там быць і слова «васілёк». Гэта таксама сымбаль нашай ідэнтычнасці. Павінна быць слова «Дом». Потым у нас ёсьць складанацьці з літарай «О». Вельмі мала слоў у беларускай мове з яе пачынаюцца. І мы вымушаныя будзем, хутчэй за ўсё, паставіць слова «ордэн». У беларускім буквары павінна быць слова «конь». Гэта для нас вельмі прынцыпова. Яшчэ я супраць вялікай урбаністыкі ў буквары. Асноўнымі словамі там мусіць быць «малако», «карова», «хата», «жытка».

Буквар — гэта нацыянальная праблема. Буквар ідзе адразу за сымболікай, можа, на адным з першых месцаў. Вось уяўляеш — тваё дзіця. У яго скончылася дзяцінства. У які момант? Якраз у той момант, калі ты сеў зь ім за буквар. Гэта вельмі важная кніга. Гутарыў Зыміцер Бартосік

Традыцыйя неахайнасці

Сяргей Харэўскі

Некалі вельмі ўразіла мяне расейская азбука ў афармленні Лявоніці Бэнуа. Таго самага, што спраектаваў праваслаўны сабор у Варшаве. (Мазаіка з тэа бажніцы ціпера ў саборы ў Баранавічах). На ёй выяўлены сам Бэнуа, які дарыць свой праект Хрысту. Той Бэнуа быў яшчэ й выдатным ілюстратаром. Ён аформіў ці ні найлепшую дзіцячую кнігу, што выйшла за царскім часам у славутым выдавецстве Сыціна... Великан, гном, магазін... Словы на адпаведныя літары ператварыліся ў целыя казачныя аповеды.

Аздоба беларускіх буквароў эвалюцыянувала разам з патрэбамі навучання. Спачатку яны былі арыентаваныя на дарослыя вучняў. Першы лемантар, выдадзены сучаснай беларускай мовай ў Варшаве напярэдадні падстанцыя Каліноўскага, заклікаў па складох: «U kar-czmi nie cha-dzi, ha-rel-ki nia pi, z ha-rel-ki usio zloje...». Ён зваўся «Элемэнтаж» для добрых дзетак-каталікоў, і ілюстрацыі ў ім былі выкарыстаныя неарыгінальныя — з Новага Запавету. Што праўда, добрыя якасці.

Наступны лемантар пабачыў сьвет толькі ў 1906-м. Ягоным укладальнікам і мастаком быў Ка-русь Каганец — скульптар паводле адукцыі. Ён вучыўся ў прэстыжных школах Масквы й Пецярбурга, але як графік быў слабаваты. Зрешты, ягоныя просьценкія малюнкі міжволі мусілі выклікаць давер у тагачаснага чытчика, які набываў гэтую наўку за 6 капеек... Аздабляючы

карань, Каганец прыкладаў большу намаганняў. Вокладка й ілюстрацыі тут вылучаліся дасканаласцю кампазицыйных прыёмаў і самое графікі. Праўда, і каштавала яно дара-жэй...

Паміж гэтымі выданьнямі, у 1907 г., выйшаў яшчэ адзін лемантар, які зазвычай абыходзяць увагай дасыльчыкі. Гэта — «Русінскі лемантар» для падшкініў, які таксама звяртае на сябе ўвагу цікавыя азобы. Гэта ўсяго дзве дзетак-беларусаў». Каганец прыкладаў большу намаганняў. Вокладка й ілюстрацыі тут вылучаліся дасканаласцю кампазицыйных прыёмаў і самое графікі. Праўда, і каштавала яно дара-жэй...

Паміж гэтымі выданьнямі — на

пачатку XX ст., прадзіраючыся праз цэнзуру ў грашовую нястачу, мастакі-адраджэнцы былі шчырымі. І рабілі, як умелі. Зь іхнага шчыраваньня паўсталі нацыя. А што застанецца ў памяці сёньняшніх дзяцей ад найноўшага «буквара»? Хіба што набор комплексаў ды трывалы стэрэа-тип, што беларушчына авалязко-ва мусіць быць нейкай няўклю-даю, недароблену і ня надта прыгожа.

Апошні з беларускіх буквароў нібы завяршае ту традыцыю неахайнасці. У ім значыцца ўжо цэль сям'і мастакоў — ажно 8 чалавек! Шуганава, Баранаў, Лось, Шэвераў, Ліхадзед, Лапіцкая, Пашчасцьеў ды Волкова. Есьць і мастакі рэдактар — нейкі Паўленка. Выглядае, што ў выдавецстве паназьбірай малюнкаў па шуфлядах — тое, што засталося ад папярэдніх кніжак. Зрешты, у такой «брацкай» аздобе гэта ня так істотна. Убогі ўзорэвень паліграфіі ѹ неахайнай афармленні ўсё зводзіцца на нішто. Прыйкладна ад гэтага ўзроўню пачыналася гісторыя беларускіх лемантароў. З адным адрозненнем — на пачатку XX ст., прадзіраючыся праз цэнзуру ў грашовую нястачу, мастакі-адраджэнцы былі шчырымі. І рабілі, як умелі. Зь іхнага шчыраваньня паўсталі нацыя. А што застанецца ў памяці сёньняшніх дзяцей ад найноўшага «буквара»? Хіба што набор комплексаў ды трывалы стэрэа-тип, што беларушчына авалязко-ва мусіць быць нейкай няўклю-даю, недароблену і ня надта прыгожа.

НАША НІВА

Газэта тваёй душы

«Наша Ніва» — гэта 12 старонак інфармаціі і камэнтароў пра падзеі ў Беларусі і съвеце штотыдня, гэта пайнакроўная беларуская культура, гэта жывы голас незалежнага беларускага грамадзтва. Аўтары і чытачы «Нашай Нівы» разам твораць краіну.

Падпісны індэкс 63125. Падпіска на 1 месяц каштует 929 рублёў. Для менчукой на шапік «Белсаюздруку» — 760 рублёў. Падпіску на «НН» прымаюць на любой пошце, у многіх шапіках «Белсаюздруку». Менчукам вельмі зручна падпісвацца «на шапікі» — таўніней, і газэту можна забіраць у панядзелак.

**ПАДПІШЫСЯ САМ, ПАДПІШЫ СУСЕДА
ДЫ СУСЕДНЮЮ ШКОЛУ!**

ТЭМА

Зброя і карупція

У ананімным матэрыяле "Пір падчас чумы. Аб каруції рэжыму Лукашэнкі", што з'явіўся ў Інтэрнэце на мінульм тыдні, гандлю зброяй прысьвеченны цэлы разьдзел. Праудзівасць звестак дакладу ацаніца немагчыма, нешта ў ім можа быць прадай, нешта перадвыбарным РРГам.

Як съцвярджаюць аўтары гэтага дакладу, арсэнал быў Беларускай вайсковай аргуры прапрадаваўся ўтым ліку і экстремісцкім рэжымам. Толькі летьася, як мяркуеца, ім было прададзена 95 танкаў (прыкладна за 180 тыс. даляраў кожны, хоць рэальная цана магла быць вышэйшай). За апошнія паўгоду Беларусь, абвінавачвае даклад, заключыла дамовы з арабскімі краінамі, палестынцамі і альбанцамі на агульную суму 600 млн. даляраў. У дакладзе съцвярджаецца, што беларуская зброя трапляе на Балканы і Блізкі Ўсход праз пасярэдніцтва было-

га намесніка міністра абароны Харвата Ліба Рожаса. Беларусь быццам бы прыцягвала пакунікоў зброй тым, што прадае яе па ніжэйшых за астатнія краіны СНД цэнах. Называецца і яшчэ адно імя: Весьлі Няхайчык. Яго згадваюць у сувязі з двума фактамі, якія нібыта мелі месца: трэніравачным палётам беларускага прэзыдэнцкага самалёта ў Пэру і знаходжаннем Няхайчыка ў Менску на працягу двух месяцаў. Няхайчык ананімны даклад называе "самай маштабнай фігурай беларускага і польскага ценявога бізнесу". "Менавіта праз Няхайчыка, — съцвярджаеца ў дакладзе, — могуць ажыццяўляцца асобныя выгодныя ўгоды". "Атрыманыя з продажу зброй гроши ідуць у пазабюджэтны фонд Лукашэнкі," — съцвярджаюць ананімныя аўтары. Аношніе, зрешты, прызнаў сам Лукашэнка, выступаючы на Усебеларускім народным сходзе.

Б.Т.

НАША НІВА РЭКЛАМНЫЯ РАСЦЭНКІ

З 1 красавіка 2001 г. для юрыдычных асобаў устаноўленыя наступныя расцэнкі за рэкламу на старонках «Нашай Нівы»:

Паласа	Кошт за 1 см кв. руб. з улікам ПДВ
Першая паласа	791
Апошняя паласа	690
Унутраная паласа	629

Зынікі за колькасць публікацыяў:

Больш за 3	да 5%
Больш за 7	да 10%
Больш за 12	да 15%
Больш за 20	да 20%

Зынікі за плошчу адной аб'явы:

108—217 см кв.	10%
217—434 см кв.	15%
434—867,5 см кв.	20%
867,5 см кв. (паласа)	25%

Для агенцтваў, рэдакцый газет (пры аблізеніі рэкламна-інфармацыйнымі матэрыяламі), некамэрцыйных арганізацый (грамадскіх арганізацый, фондаў ды інш.) — магчымая зынікка да 30%.

Пры разъмнішчыні тэкстаў-матэрыялаў рэкламнага характару магчымая зынікка да 50%.

Рэклама ў «НН» — гэта добрая рэпутацыя ў вачах дзясяткаў тысяч самых упłyўовых чытачоў краіны.

Беларусь праз 100 гадоў The United States of Leetwa

Праз 100 гадоў тэрыторыя з назвай Беларусь будзе месцыцца недзє паміж Смаленскам і Саратавам. На месцы ж сучасных Беларусі, Літвы, Карабляўца, часткі Латвіі й часткі Украіны паўстануць Злучаныя Штаты Літвы (*The United States of Leetwa*). Большасць насельніцтва новай Літвы будзе складаць нашчадкі эмігрантаў з Паўночнай Амерыкі і Аўстраліі. Гэтыя два кантынэнты зробіцца непрыдатнымі для жыхцца — спачатку з-за частковага іх вынішчэння расейска-кітайскімі ракетамі, а пасля з-за глобальнага пасціленьня і тэктанічных зрухаў, у выніку якіх большасць прыдатных для існаванья земляў будзе затопленая. Расей пасля кітайскай наваль распадзецца, і «ісцінна» славянскай застанецца невялікая тэрыторыя ад Смаленску да Саратава, дзе атабарацца «рускія звязы» і праваслаўныя ўцекачы з амэрыканізаваных і пратэстанцкіх ЗШЛ. Дзяржаўная мовай тут будзе «рускія звязы» — нашчадак сёньняшніх беларускай трасянкі. Гэтая «Беларусь» зробіцца буфернай зонай паміж ЗШЛ і Кітаем, заана жахлівай галечы ў адсталасці, а ейнае насельніцтва будзе знаходзіцца на гуманітарным утрыманні ААН.

Дзяржаўная мовай Злучаных Штатаў Літвы (*USL*) зробіцца амэрыканскі варыянт ангельскай мовы, які пачне дамінаваць на гэтых землях яшча за 80 гадоў да апісаных падзеяў, калі сюды, растуючыя ад перасыледу чорных мусульманаў, пачнущы перасяляцца белых хрысціяніне (пратэстанты і каталікі), а таксама габрэі. Прауда, каталікі, пасля радыкальнай рэформы каталіцкай царквы пры Папу, які зменіць Яна Паўла II, зробіцца падобнымі да сучасных пратэстантаў-хрызматаў. Дзяржаўны лад ЗШЛ паўстане на аснове Статута Вялікага Княства Віленскага і сучаснай канстытуцыі

ЗША. Кіраваць краінай будзе Генэральны Канцлер (*Chancellor General*) і дэзвюхпалацны Сэйм (*Seym*) з Палатай прадстаўнікоў і Сенатам.

Перасяленцы адаптуюць усе наёны і тапонімы да ангельскамоўнага вуха. Каб не вымаўляць назыву краіны «літва», яе напісанне зменіцца на больш звыклае для амэрыканцаў «Leetwa». Да таго ж яно будзе нагадваць ім пра то, што на гэтым зямлі яны знайшли прытулак (*lee*). За Мэнскам (*Minsk*), буйным эканамічным цэнтрам, застанецца статус сталіцы штату. Прауда яго радыкальна перабудуюць, і ўласна Мэнскам будзе толькі адміністратура-дзелавы даўнтаун, а спальныя мікрараёны заменіцца прыватнымі дамамі на кшталт сучасных амэрыканскіх прыгарадаў. Ад старога Мэнскам застанецца толькі *Ancient City* — былога Траецкага перадмесце, перайменаванае ў *Paznyak Taun*, ды адрэстаўраваныя старыя кварталы *Niamig*. Аднайменная рака будзе вернутая з каналізацыі ў гісторычнае рэчышча. Адноўлены ў першасным выглядзе драўляны дзядзінец пад назвай Мэнскі становіца адной з асноўных турыстычных атракцыяў, як і музэй драўлянага дойлідзтва ў Строчыцы, які зробіцца музэем гісторыі і тэхналёгіі, накшталт *Greenfield Village* пад Дэтройтам. На Франціс Скэрына Эўропа будзе высіцца чатырохсотпярховы хмарачосы фінансавага цэнтра съвету. Століцай зробіцца ціхі правінцыйны *Üilnas* (*Wheelnas*), былая Вільня з колам ровара на гербе.

Са старых помнікаў у Мэнску застанецца толькі помнікі Янку Купалу і Якубу Коласу. Помнік Янку К'юпалу (*Yanka Kupala*) — з націкам на першы склад зробіцца месцам паломніцтва туристаў, паколькі ў паспалітай съядомасці паза будзе лічыцца «бацькамі» нацыі: ва ўсім съвеце нас будзе зваць не «бульбашамі», а «янкамі». Бульба наагул стаціст статус прадукту харчаванья з прычыні шкоднасці для здароўя. Замест яе вельмі папулярнай зробіцца зацірка хуткага прыгатавання *Uncle Kolas* з выявай Якуба Коласа на пачку. Сетка рэстарацыяў хуткага харчавання *Цётка-бургер* будзе прапаноўваць традыцыйныя нацыянальныя сувязі: пратэінавыя каўбаскі ды соевую мачанку.

Ад быў Беларускай літаратуре

ры застанецца толькі перакладзены на ангельскую мову Алекс Раганав (*Alex Raganaš*). У масавай съядомасці ён будзе лічыцца клясыкам ангельскай, а дакаладней, літванская (*Leetwan*) літаратуры. Пра ягоную беларускасць змогуць распавесці хіба ўнівэрсытэцкія прафэсары. Актыўісты таварыства літванская мовы імя Ноя Ўэбстэра будзе змагацца супраць пранікнення ў яе германізмаў, кітаізмаў ды слэнгавага вымаўлення беларуска-ўкраінскага «h» замест літаратурнага ангельскага. Тэатры й кінатэатры з'янікнуть, замест іх з'явіцца кампьютарныя праграмы віртуальныя рэальнасці, а таксама інтэрактыўнае сусветнае сেціва. На школьніх іспытках вучні будуть блытаць Лінкална з Калініўскім, Сапегу з Джэфэрсанам, а Адамса з Адамкусам. Выявы ўсіх гэтых дзеячаў апынушцца на талерах — нацыянальныя валюце ЗШЛ.

Наступствы чарнобыльскай аварыі з'яўліваюць, з экалёгіяй наагул ўсё будзе о'кей. Прауда, з-за вялікай колькасці насельніцтва (блізу 300 мільёнаў) для лясоў месца застанецца ня дужа шмат. Будзе некалькі буйных нацыянальных паркаў, але большасць зямлі пойдзе пад сельскагаспадарчыя патрэбы, індывідуальнае жытло ды прымысловыя аб'екты. Росту насельніцтва паспрыяе вялікі ўплыў на грамадзтва Бібліі і пуританскіх каштоўнасцяў — словаў «пладзеце і множдеся» набудуць літаральнае значэнне. Дамінуючымі канфесіямі стануцца кальвіністы, баптысты, каталікі-хрызматаў і юдзеі. Праваслаўе абвесьціць дэструктыўны сектай і забароніць. Садомскі грэх (гомасексуалізм і лесьбіянства) будзе карацца катаваннем да съмерці праз уздзеянні токамі высокай частаты на ўжываныя не па прызначэнні органы. Аборт будзе лічыцца забойствам і карацца выкіданнем у адкрыты космас. Увогуле, Крымінальны кодэкс, сфермаваны частковая па старазапаветных канонах, а частковая па Статуте ВКЛ, зробіцца вельмі суровым. З-за гэтага ўзынікне пэўная напружанасць у адносінах ЗШЛ з краінамі Ёўрапейскага Звязу. Але да вайны на дойдзе, бо пасля амэрыканска-кітайскага канфлікту аcaleльныя краіны здолеюць ваяваць адно на кампьютарных сымулятарах.

Уладзь Бараніч

КОШТЫ

на платныя прыватныя
авбесткі (для прыватных
асобаў, на старонку 12):

— да 20 словаў (текставы модуль) — 113 руб.

— звыш 20 словаў (текставы модуль) — 143 руб.

— аформленая авбестка

— 71 руб. за кв.см.

— аформленая авбестка — памерам

больш за 24 кв.см. з улікам кошту арыгінал-макету — ад 94 руб. за 1 кв.см.

За авбесткі пра сямейныя падзеі — звышня.

Абвесткі палітычнага характару і ад

грамадскіх арганізацый аплачваюцца паводле рэкламных расценак для

камэрцыйных авбестак.

Каб замовіць платныя прыватныя авбесткі, трэба пералічыць грошы праз пошту пераводам на разылковыя раҳунак: рэдакція газеты «Наша Ніва», р/р 3012213050010, Ленінскага аддз. ААТ «Белбізнесбанк» Менску, код 763.

На зваротным баку бліянку паштоваага пераводу ў сэкторы «Для пісмовых паведамленняў» запісваецца дакладна й чытэльна

тэкст авбесткі, тэлефон для сувязі і авбязковая дадаеца сказ: «За

рэкламныя паслугі».

Новы праект «Наша Нівы»

2101 год. Якой будзе Беларусь праз 100 гадоў? Якой будзе дзяржава і які дзяржаўны лад? Якім будзе гарады? Які горад будзе сталіцай Беларусі? Якімі межы краіны? Што беларусы будуть есці? Якім буде беларускія гроши? Якім транспарт? Якімі сродкі масавай інфармацыі? Якай літаратура будзе чытацца? Ці застанецца тэатры? Якія імёны буде звышмы папулярныя? Якімі становіцца лясы і рэлігія? Ці можна будзе купацца ў забруджаных сёняння азёрах? Якія з'яўляюцца з'янікнучы, якія новыя расціліны завядуцца? Што будзе з чарнобыльскай зонай? У якіх цэрквах буде змогчыцца зайдзе з мінульшыні? Што будзе з чарнобыльскай зонай? У якіх цэрквах буде змогчыцца зайдзе з мінульшыні?

Штотыдня — фантазіі пра будучыню Вечнай Беларусі, эсэ, прагнозы і футуралигічныя артыкулы ў рубрыцы «Беларусь праз 100 гадоў». З гэтага выйдзе цэлая кніга! Чакаем Вашых допісаў. Будзем загадваць.

ПРА - БЕЛ

як у 1991—94 г. менска-гара-дзенскі тлум дзяцей у Маскву скаргі пісаў? Толькі розынцы, што "некультурны" скардзіліся Ельцину на свой ЖЭК, а "культурны" Грыгор'ю Яўлінскому на прэм'ера Кебіча, прости ж пралетарыят увогуле быў гатовы галаса-ваць за Жырыноўскага...

VII.

Трагамэдыя нашай нацыянальнай заклапочанай інтэлігэнцыі ў вечным пошуку днём са съечкай: "шукакь ня тое, што беларусаў дзеліць, а тое, што іх лучыць", "народ не памыляецца, бо яму цяжка жыць", "не беларускі народ вінаваты, а камуністы"... Так, камуністу на жнівень 1991 г. тут на 10 млн. чалавек было 722 тысячи — кожная сімейка мела свайго камуніста, якія "камуністу бесспартыных". Нешта ёсьць супольнае між практичным камунізмам ("небольшой колхоз" на вёсцы і ў месце, у наўцу і культуры, войску і прокуратуры, мастваце і турме) і традыцыйным, архаічным, дахрысціянскім вясковым родам-кланам ("сваікі", "караша" і "зя-

мелі"); нешта ў гэтым ёсьць надзвычай трывалае, жывучае праз вякі, у кожнай сацыяльнай фармациі, пад кожнай верай і мовай. Той самы клан кланаў. Які ўмее адно выжываць, дурыць пана, хаваць у яму сала і збожжа. Гнаць ноччу самагонку. Красыці камбіком. Купляць дыплёмы. Зубамі трывацца за пасады і вышэйшапададжаны задніцы ўзасос цалаваць. Каб выжыць, калі ўсё забаронена. Беларусу савецкаму лепш за ўсё жыць, калі ўсё забаронена. Тады ён як рыба ў вадзе. Як дзяціца ў тлуме дзяцей. Ці памятаеце, што ў тлуме дзяцей самае важнае?! Дыктатура народнай демакратыі, калі ўсе роўныя і хто каго перакрычыць. Але потым ававязкова мае зъявіцца бацька. Дамінанта прадвызначанасці Лёсу аднекуль зверху — не ад Бога, але ад бацькі! — найбольш адметная рыса, якая аддзяляе "прымітывы", "незмарнаваны" нацыі ад нацыі "цывлізаваных", "эўрапейскіх". Спакойная галава і адносны дас-татак "абы дзень да вечара". А пра нейкую там Айчыну няхай бацька думае. Чужое гэта. Дарослае.

Слухайце, спадары нацыяналісты, што вам у галаву стукнула ратаўаць беларусаў ад Лукашэнкі?! Ды вы іх апошнія збайды пазбаўляеце, апошнія веры ў апошні міт...

Паводле Бэніта Мусаліні, фашизм — гэта карпаратыўнае грамадства, клан кланаў. У эпоху прэзыдэнта Лукашэнкі беларусы упарты будуюць нешта падобнае. Чалавек існуе ў беларускім грамадстве не як асоба, але як носьбіт прафесіі. Беларусы маюць быць роўныя (адзін бацька, ясная справа, раўнайшы), неістотна на-ват, bednaya ці багатыя, але роўны. А роўныя людзі — гэта фашысты. Пучок. Звязка. Тлум дзяцей. Піянэрскі лягер. Працоўны лягер. Партызанскі лягер. Лягер адпачынку. Лягер. Лягер. Лягер. Левай! Левай! Левай!

VIII.

Падсумоўваючы, прыходжу да наступных вынікаў.

Па-першае, аўтахтоны Рэспублікі Беларусі, цяперашняя фармация беларусы савецкія, пратыравалі некранутым ў сваёй

псыхалёгіі, побыце, за сваёй верай у непазыбжнасці Лёсу і Бацькі, у сваім вяско-родавым клане кланаў з дахрысціянскіх часоў да нашых дзён.

Па-другое, ніякая пагроза звоночку, ніякая акупація клану кланаў разбурыць я не можа, бо асноўны спосаб выжывання клану — гэта мімікрыя, маскіроўка. У Рэспубліцы Беларусі жыве дзесяць мільёнаў хамэлеонаў "на ахамелай службе ў рубля". Гэта гісторычнае канстанта, а не пастычны вобраз.

Па-трэцяе, самае небяспечнае для існавання клану кланаў — гэта эўрапейская дэмакратыя, вольныя рынак, прыкрыты асобы над тлумам дзяцей, права меншасці на бязбоязнае і незалежнае існаванне пры ўладзе большасці. У тым сутнасці канфлікту 3% беларусаў беларускіх і 97% беларусаў савецкіх.

Па-чытвертае, прэзыдэнт Лукашэнка — найлепшы з беларусаў савецкіх, беларусаў кланавых, а ягоная эпоха — эпоха агоніі тых савецкіх-кланавых беларусаў. Таму менавіта "народ і прэзыдэнт адзін".

Па-пятае, "вострая палеміка пра

народ" сярод "свядомых", съведчыць толькі пра вяско-ва паходжанье пераважнай іх большасці. Пра тое, як цяжка і дуга трэба "выціскаць з сябе па кроплі раба", пратыхвацца скрэзъ "тлум дзяцей" да свабоды. Якая, па сутнасці, толькі свабода выбару. Бы съследам за выбарам пачынаюцца адны абавязкі. А беларусы асабліва іх прагнудзяць адказнасці ў абавязкі.

Што ж да Лукашэнкі, дык ягона постапць абсалютна гісторычнае і гісторычнае абрэгнаваная. Ягоны непасрэдны папярэднік (толькі ня ўдалы) гэта "нацыянальны герой" Васіль Вашчыла. Таксама народны трывун, таксама дэпутат, таксама "змагар за народнае щасціе" і прыроджаны бацька. Прыйгодае, што Вашчыла гэтаксама на дух не пераносіў Радзівілаў-алігарху, арандатару-эксплюататору і кватаруючыя эўрапейскія харугвы цяжкай кавалеры. Цяпер на іх месцы Лукоўлы, Форды і Газпромы, "мяшочнікі, тарбашнікі і спэкулянты", а таксама НАТО, якое пашыраецца на ўсё бакі. Дык ад Шклоў да Крычава недалёка.

Алесь Чобат

"Тлум дзяцей", альбо сучасная беларуская савецкая нацыя, у апошнія дзесяці дэканах XX ст. пусціла новыя паразікі. Маю на увазе ня толькі "пакаленіе васемдзесятых", каму цяпэр па дваццаці год, але і саракагадовых, чые погляды, характеристы і жыццёўля ўсё камчаткова дафармавалі ў 80-я і 90-я.

БНФ

Трапіўшы вясной 1989 г. у гэты "шырокі грамадскі рух", я доўга намагаўся зразумець, чаму элемен-тчная Праграма БНФ імкненца асягнучы неабсяжнае, чаму дзяцьве траціны Сойму складаюць камуністы, чаму пасля ўсталявання шматпартыйнасці кіраўніцтву БНФ аң да галавы было падлічыць, нарэшце, сваё рэальнае ядро ў тым фіксыным "шырокім руху" і трансфармавацца ў нармалёвую цэнтрычную, распушліканскую (у сэнсе адстойвання) незалежнасці і недапушчэнья дыктатуры ў выглядзе прэзыдэнтства) партыю. Чым далей, тым выразней гэты "шырокі рух" ператвараўся нават ня ў "клуб па інтарэсах", але ў праходдны двор недалёка ад бачкі з півам.

Тлусты крхк на сабе як на задродку палітычнай рэалії БНФ пастаўў на пачатку 1992 г., калі ягона дэпутацкая група на чале з Пазняком, падмінішы сабой Сойм і Зыезд, ініцыявала разфэрэндум пра роспуск Вярхоўнага Савету. Ня маючы ні новай Канстытуцыі, ні нават новага закону аб выбарах. А паводле "старой" Канстытуцыі распушыцца ВС БССР і прызначыць новыя выбары мог толькі спікер Шушкевіч.

"Айцы-заснавальнікі" БНФ як дзяцьве кроплі вады падобныя да сацыялістаў-рамантыкаў пачатку ХХ ст. Прыгожыя слова, гісторыка-пазыцыйныя фантазіі накшталт вяртаньня Вільні, Смаленску і Беластоку шляхам перамоваў, спадзяваны, што да іх на мітынгі будзе заходзіць народ савецкі і "рускагаварашчы", а выходзіць з мітынгаў "свядомыя і шчырьбы беларускамоўныя патрэты".

"Айцы-заснавальнікі" не залежылі, што на двары ўжо ня "змрочная брэжнэўшчына" зь яе саплівым падпольлем, творчымі паддашкамі, сяброўскімі суполкі, рукаўскімі бюлетэнімі, калі ўсё Беларусь была для іх двумя дзясяткамі сяброў-аднадумцаў (часта з адной думкай у галаве). Новы час патрабаваў іншага маштабу дзяяния і куды шырэйшага съветапогляду, больш глыбокай філізофіі будучыні Беларусі, чым

Дзешт тлуму

лэунгавае "адраджэнне".

Хаос у структурах БНФ адпавядаў асабістым амбіцыям Пазняка да ягонага атачэння. Во калі рэгіянальная арганізацыя БНФ у стопіцца дзясяткі чалавек дэлегуе на Зыезд аднага дэлегата з адным голасам, а тры чацвертыя дэлегаты заходзіць з вуліцы як землякі, сваякі і аднадумцы-мастакі "айцоў-заснавальнікаў", то пры таіх шматлікіх дэлегатах і асабліва дэлегатках любы Пазняк можа руляваць вечна. Бязгрэшны і неадмымны. Як пісалі яшчэ ў "нефармальнім самвыдаце", Хрыстос-Зянон; гэта ўжо потым Васіль Быкаў панізуў яго да апостала.

БНФ меў сэнс толькі да канца камунізму. Далейшае ж яго існаванне — гэта съмешаная спроба купкі "ісцінных беларусаў" захаваць нейкае гета беларушчыны, нейкі "чысты нацыянализм", аўвясціць сябе і толькі сябе "адзінамі носьбітамі". Як гэта па-вяско-ваму зразумела! Як шкада выкінуць старое і даўно зношанае з хаты! Во столькі з тым старым і зношаным звязана сэнтыментальныя успамінаў пра маладосьць...

КАМСАМОЛЬЦЫ

Пад агульным тэрмінам камсамольцы разумеюць пакаленіе 1950—60 г. У той ВЛКСМ-ЛКСМБ нас запісвалі пагалоўна і не пыталаісі. Потым адны дэградавалі, другія рабілі дробную кар'еру, трэція вэгетавалі ў "серадняках": вядучыя спэцыялісты, начальнікі цэху etc. Пад дробнай кар'ерай маецца на ўвазе "раённая нацыянальна-спасціўна-аднадумна-заснавальніцкая" і "рэлігійная" стала асабістая кар'ера. Гэта была рэальная — у адрозненіі ад сонных кебічоўскіх чыноўнікаў і шматмоўных пазнякоўскіх хлопцаў! — сіла. З практичным досьведам работы ў нашай беларускай рэальнасці, зь веданнем псыхалёгіі тлуму дзяцей. "Просты народ" ніколі і нідзе на быў нічый базай. Ня можа быць сацыяльны апорай, а тым больш палітычна самастойнай сацыяльной клясі той, хто жыве адным днём і каго распушыць, як цыганскую пугу, савецкую ўладу, кормячы з лыжачкі (кватэра ад фабрыкі, лецішча ад фабрыкі, садок ад фабрыкі, пакет з сухой каўбасой ад фабрыкі). Гэтак "кляса" ня мае другіх інтарэсаў па-за шкурнымі і хвілінімі, таму купіць яе можна адной прамовай, а застрашыць зваліненнем трох крыкуноў. Што і назіраем у Менску і на правінцыі апошнія дзесяць год.

Перамога Лукашэнкі на выбарах 1994 г. пазначала змену пакаленіяў у Беларусі. Натуральна, тая "рэвалюцыя народнага прэзыдэнта" адбылася ў асяродку беларусаў савецкіх, а беларусы беларускія былі і застаюцца па-за гульней. Дарэчы, у другім туры ў 94-м за Лукашэнкую галасавала самае меншае палова тых, хто ў першым

туре быў за Пазняка і Шушкевіча, усё "намэнклятуру" карцела скінуць...

ЛУКАШЕНКА

Афіцыйнай ідэалёгіяй новаабраны прэзыдэнт аўвясціў... настальгію па мінімуму. Гэта выявілася ў дэмансстрацыйным зыдзіраныні і таптаныні ціянковымі-пашкевічамі ўсяго бел-чырвона-белага, чарговым прыступе "народнай гістэры" "протып фашистов" ды "вместе с Россіею", арыентызмі гаспадаркі на "показатели 1990 г." і ў паупавой разфармацыйнай ладу, у ператварэнні Беларусі ў пажыцьцёвую прэзыдэнцкую рэспубліку.

Лукашэнка ня меў выбару. Настальгія па мінімуму была адзінам, вакол чаго мог хоць неяк скансамдавацца здзімаралізованы і разгублены постсавецкі тлум дзяцей. Прэзыдэнт інстынктыўна адчуў, што ў гэтай краіне і ў гэтым традыцыйным грамадстве, клане кланаў, нічога нельга змяніць. Нічога новага тут ня толькі не нараджаетца, але нават не прызываецца — ужо гатавае, зроблене, прывезене і аддадзеное пад ключ! Лукашэнка альпіністка ў сваім часе на сваіх месцы. Гэткі малады і энэргічны камсэрватор і расстаўратар. Пытаны ў тым толькі, ці доўга можна змайца камсэрваторы і расстаўраты... Усе дэмаграфічныя і гаспадарчыя выкладкі съведчыць, што Лукашэнка і ягонае пакаленіе — як любое пакаленіе — маюць ня больш дваццаці год. Гэта значыць, эпоху 1994—2016.

Сэнс "рэжыму" Лукашэнкі" ў тым, каб традыцыйнае грамадзвінство — "тлум дзяцей" альбо "небольшой колхоз" — камчаткова вычарпала сябе. Але пакуль моладызь ў большасці сваёй адно бяздумна съмаяеца што з "рэжыму", што з "апазыцыі", пакуль уважае палітыку на вартай часу дурнотай, а самыя "палітызаваны" лічыць за грамадзвінку Нацыянальнага банку — у турму, старшынку Нацыянальнага банку, толькі быўшыя найбліжэйшыя сяброў — прэч з пабітай мордай... Разгадка выявілася вельмі простай. Паглядзіце на спіс кандыдатаў у прэзыдэнты-2001 — кожны "быўшы" — кожны! — "на чале апазыцыі". Кожны гаворыць пра кансалідацыю, а ў глыбіні душы гатовы перадушыць усіх "паплечнікаў". Патэнцыйна-апазыцыйны "электарат" ужо просіць-моліць: за каго галасаваць? І ў рэшце разэт, махнушы рукоў ("той ужо набраўся, мо хоць ён красыць ня будзе"), аддае свой голас Рыгоравічу...

Працяг на старонцы 10.

горыях разважаюць — толькі замест традыцій вёскі цяпер традыція двара і вуліцы. Пераляцеўшы на працягу пакаленія да места, наша сярднявечная вёска цяпер рэгенэрэруе ў спальных мікрараёнах і на дачных сотках. Рэжым Лукашэнкі тэарэтычна мог бы існаваць вечна,

Працяг са старонкі 9.

На шым апазыцыянэрам паміж сабой дамовіца гэта тое саме, што на шым жанчынам чаргу ў краме кінуць, у якой дзіве гадзіны стаялі. Лукашэнка ведзе тлум дзяцей, зь якога вырас. Папярэджаў ён у сваім часе: "Што, думалі, Лукашэнка дурны?! Не-е, Лукашэнка не дурны! Гэта вы дурныя, бо вас многа, а я адзін". Съмляліся зь яго. А дарэмна.

ТЭХНАКРАТЫ

Калі ў РССР на працягу 1991—97 г. нафтагазавыя каралі і аллюніевыя бароны на чале з Чарнамырдзіным і Вольскім правілі баль, беларускі дырэктарскі корпус быў поўнасцю правінцыйны, бездапаможны і дэмаралізаваны. Пыха "камандзіраў ВПК" выявілася падзіцячаму съмешчай, немаштабнай, хоць з савецкім часам хваліліся, што ім для поўнага щасця бракуе аднага *prima noctis*, права першай ночы! Гэтак на ваенным заводе ў Горадні адзін дырэктар накрыў сабе дом тытанавай страхой. Другі, распрадаўшы абсталіваныне, уцёк у Москву.

Усё жыццё яны падпарадкоўваліся наўпросту Москве. Калі Москва рагтам адвалілася, пачалася гістэрыка, як на "Тытаніку". Сыстэма савецкай "абаронкі", "вялікай хіміі" і розных "цяжкіх і сярэдніх" машынабудавання, "электронікі" ці "оптыкі" адбірала найлепшых выканаўцаў. Ніхто з іх нават красыці толкам ня ўмеў, ня тое, што казённыя гроши лічыць. Жылі на пайках, на выпрошаньні ўсю-яго-усягуткага ў маскоўскіх кабінатах, мясцовай адміністрацыяй грэбаваі, ніякіх паралельных суседзкіх сувязяў ня ведалі і не хацелі ведаць. Жылі як у сyne — і абуджэнне ў 1991—92-м было нават не кашмарам. Шокам! Паралічом!

Тутэйшыя гора-тэхнакраты наўват на хвілінку не задумваліся над праблемай улады ў 1994 г. Менавіта таму на сцену выйшлі *два туэтайшыя кланы* — аграрнікі і камунальнікі.

Паводле самой тэхналёгіі, яны існавалі ў традыцыйным тутэйшым замкнёным коле ("пасяўнай" і "уборачнай" ў адных, "зіма" і "падрыхтоўка да зімы" ў другіх). Цяпер у Беларусі амаль уся адміністрацыя аграрна-камунальнага паходжання, з апаведным спосабам думанья і плянаванья — на адзін дзень наперад.

Асобнай увагі заслухаўвае наш "малы" і "сярэдні" прыватны бізнес. У нас на легальным рынку практычна няма рамесніка, майстра паслугаў. Толькі-толькі паўсталыя, яшчэ ў выглядзе савецкіх каапэратаў, рамонтна-будаўнічыя ці транспартныя фірмы былі першымі задушаныя падаткамі. "Дзевачкі із інспекцыі" рыхтавалі глебу для сябе і сваякоў, а што старая савецкая, што новая аграрна-камунальная — намэнклatura глядзелі на рамесніка як на паразыту. Той жыў не з гандлёвых накрутак, але з працы, пагражай зрабіцца незалежным, тут сымядзела зыненавіднай прыватнай маёмасцю, а значыць дэмакратыяй у палітыцы, саводнымі выбарамі і зменнай адміністрацыяй. Таму рамеснік быў задушаны, застаўся адзін гандляр, "таргаш". На рынку паслугаў адміністрацыя пільнуе *манаполю* для фірмаў — "сябровак": николі вас не дапусціць праводзіць людзям у катэджы газ і цплю, калі такая фірма ўжо ёсьць. У Горадні, напрыклад, газам і цплюм на 400 тысячаў жыхароў займае адна фірма. Цэны большыя, чым у Польшчы, а якосьць і тэрміны работы горшыя, чым за саветамі. "Сярэдняя" ж фірма будаўнічы-рамонтнага кірунку сёньня выглядае так: сем-восем работнікаў, адзін "прораб" — падгандля і сем-восем бабаў-каляжанак бухгалтарскіх спэцыяльнасцяў, якія той будоўлі ў очыя бачылі, але маюць сябровуства з "дзевачкамі із інспекцыі". Кожны зароблены фірмай мільён дзецица так: шасьцьсот тысячай ба-

Дзеці тлуму

бам, сто "прорабу", сто дзівесьце на "непрадбачаныя" выдаткі, а рэшткі-капейкі тым, хто рамантует будзе. Бізнес па-беларуску — бізнес паразыту ўсіх паразытаў і люмпэну.

Трэцяя кляса, хрыбет нацыі, гэта менавіта *сумленны рамеснік*, які жыве са сродкай вытворчасці ў прыватнай маёмасці. А беларускія "гандляркі" жывуць з паразыту і манаполіі зь непарыўнай лучнасцю "нашага" і "ніянашага" — як за саветамі. Крах камунізму ў Беларусі спарадзіў не свабодны рынак, а местачковы кірмаш з дрэнай якосьцю, соннай працы і поўнай абыякавасцю да кліента, да сябе і да заўтрашняга дні.

Чым не задавальніе гэтых "бабаў" і "дзевак", гэтых "дырэктароў" і "мэнеджэроў" гаспадарчая бязглуздзіца ціперашаць рэжыму? Навошта ім "лэзы" ў палітыку, дабіацца пераменаў, усталіваныя простых і ясных правілаў гульні? Чым мутнейшая вада, тым лепей ловіца рыбка...

Словам, "тэхнакраты", "прадпрымальнікі" і "сярэдняя кляса" ў Беларусі гэта альбо частка адміністрацыі альбо паслугачы адміністрацыі, якія, у сваю чаргу, гарантую недатыкальнасць, бездаказнасць і сваюло нашага дама-

рослага "бізнесу". Съмеху вартыя спадзяваліся, што на базе такай "сярэдняй клясы" можа ўзьнікнуць нейкая палітычная сіла, хоць бы з адказнасцю за свой уласны лёс, лёсаў Айчыны і нацыі ўжо не памінаючу...

ДОМАШ

У верасні 1991 г., пасля правалу ГКЧП, забароны КПСС і развалу СССР, сэсія гарсавету ў Горадні тапілася ў крыку і гвалце. "Гдзе вы былі 19 аўгуста? — А вы гдзе былі 19 аўгуста?! — Сам дурак! — Ат дурака слышу!" Съмешна гэта і сумна, калі правінцыялы "займца палятнай", але тады больш за іншых насымшы ўзім, рэпарцёра мясцовай Перспектывы, мэр Горадні Сямён Домаш. Палез ён на трывуну гарачая галовы супакаваць.

— Політика дело хорошее, — сказаў Домаш, — но већь с нас не за это спросят...

Сказаў ён тое, што думаў. А думаў ён так, як жыў сорак гадоў. Жыць было тыповым для павенай Беларусі. Хлопец зь беднай вясковай сям'і, маючы галаву і руку скончыў тэхнікум на аўтамеханіка, не баяўся работы, у дваццацца сем быў ужо дырэктарам

найбуйнейшага ў губэрні аўтакамбінату. Потым кабінетная служба ў транспартных аддзелах партыйнай і дзяржаўнай улады, нарэшце крэслы мэра 100-тысячнай Ліды, а потым і 400-тысячнай Горадні... Пасля крымінальнага забойства губэрнатара Арцымені Домаш быў абрани кірауніком адміністрацыі 1,2-мільённай Гарадзенскай вобласці, уважанай у Беларусі за "найлепшую па ўсіх паказынках". Абрани быў дэмакратычна, але пераважнай большасцю галасу — бо напрацаўвалі.

А потым у Горадню прыехаў прэзыдэнт Лукашэнка і на сесіі абласнога Савету дэпутатаў сказаў так:

— Ну, усё ў цябе добра, Сямён Мікалаевіч! І надоі, і ўраджай, і пэнсіі выплачваюцца... Кругом ты найлепши па ўсіх паказынках, і здымай цябе няма за што. Але — я цябе здымлю. Бо я абяцаў сваім выбаршчыкам, што здыму ўсіх міністрав і губэрнатараў. Ты зразумей, што такое палітыка...

З часам навука прэзыдэнта прынесла плён, і здолны савецкі адміністратор Домаш знайшоў месца на збламучанай і цымнай палітычнай сцэне Беларусі. Упораны са "сталичным" "апазыцыянерам" стаў правінцыял — раней

ні БНФ, ні сацыял-дэмакраты, ні "гражданы" банкіра Багданкевіча правінцыялаў не падпускалі блізка. Вескаўня, што здолела ўцячы, адрэзала ў Менск, правінцыялі баўлася. "Правінцыял" у палітыцы нагадваў менскім сталічным палітыканам іх уласную вясковую праўнэццю. Хоць ніякай "сталичнай эліты" ў Беларусі няма, бо Менск — гэта такая самая вёска з бэтону, толькі не 100-тысячнай, а 2-мільённай...

Зразумела, што на так проста здолыны Домаш зрабіў кар'еру — і ён меў "лапу", і яго "цягнул". Дык ідётаў нікто ня цягне; нават бліжэйшых сваякоў паціху сьпіхваюць на адмыслова выдуманае для іх креасу, а не пускаюць прымасца рацэніі.. Домаш — найбóльш выразны прадстаўнік пакалення з пасъляваеннай вёскі, якое зрабіла сама сябе. *Self-made-man*, па-цыivilізаваному кажучы. Практычна ўсе "быўшые", како съпіхнуў Лукашэнка, або назналі поўнае фіяска, або вэгетуюць на пэрыфэрыі. Домаш пяць гадоў насыўся з канца ў канец Беларусі і гойсаў ад Цюрыху да Масквы. У прэзыдэнцкую кампанію 2001 г. мае першыя плёні: блізу 160 тыс. подпісаў, роўна набралых ад Горадні да Гомелю, найлепшая з усіх кандыдатаў дынаміка росту рэйтынгу папулярызасці... магчыма, пачатак легенды?! І нарашце, разуменне таго, што гэтыя выбары не апошнія. Сёньняшні Домаш на трох галавах перарос мэра Домаша ўзору 1991 г.

Але ў Домаша ёсьць адна слабасць, якая можа пераважыць усе моцныя бакі — слабасць тыпова беларуская. "Треба рабіць справу з тымі людьмі, якіх ёсьць, бо другіх няма і ня будзе". Вакол палітыка маюць быць супрацоўнікі нават на роўнай яму, але лепшыя за яго — справа лідэра партыі, шэфа ўраду альбо прэзыдэнта толькі іх заўважыць, угадаць і на адвядненне месца паставіць. Вось чым адрозніваецца дзяржаўны дзеяч ад працавітага адміністратора! А праводзіць любяя рэформы з "тымі людьмі, якіх ёсьць" — дык лепш іх зусім не праводзіц — як Лукашэнка. Но любыя сонны чыноўнік аўтаматычна сабатуе, што б яму не даручылі, калі ён да гэтага "не прыыдзе", калі "не разумее". Бліжэйшыя пяць гадоў пакажуць, здолыны будзе Домаш вырасці на дзяржаўнага дзеяча, а ня проста "аднаго з пяцёркі", "аднаго з апазыцыянаў" — гэта залежыць ад яго самога, бо ня так проста ад сваёскага, нашага, тутэйшага спосабу думанья ўзвініцца да разважанья ў катэгорыях дзяржаўных інтарасаў. У беларускага тлуму дзеяцей на месцы "інтарасаў Беларусі" толькі асабістыя, "шкурныя інтарасы" кожнага асбонага кляну, кожнага індывідууму — як жа ж, "народ пакутуе"! Дзяржаўны дзеяч — гэта той, хто працуе на інтарасы дзяржавы, а не на "інтарасы народу", бо няма насамрэч такіх інтарасаў. Ёсьць таякі перадвыбарчы лёзунг для "электратруту". Словам, Домаш мае час.

А гэтыя выбары не ягоныя праз банаўную беларускую глупоту, праз той падзел на "захоўнікаў" і "усходнікаў", адпаведна якому шанцы маюць толькі хлопцы са Шклоў. Сталічны "эліце", нашым "менчукам" і "мянчукам" ніяк ня прыйдзе да галавы, што калі Менск з мэтрапалітэнам і Камароўкай прэтэндуе на ўсходніскую сталіцу, то і жывуць у Менску і ў радыюсе электрычак таксама "западнікі". "Западнікі" — то ўсходніцы, "восточнікі" — то саветы. Ёсьць у Беларусі тыя і тыя. Ёўрапейцы пераважаюць на Захадзе і ў Менску, саветы дамінуюць на Магілёўшчыне, беларускай Тамбоўшчыне, чырвоным пасе Беларусі. Каб "менчук" і "мянчук" зразумелі, што раз яны хочуць быць ўсходнікамі, то яны пагэтаму "западнікі", што гэта "западнікі" — не "восточнікі"! — у колькасці пераваže, то ніякая шклоўска-магілёўская каманда болей не была б ля ўлады.. Усё проста, як белы дзень. Толькі траба троху падумати... сваёй галавой.

Як скланияць гамункулюса?

У "НН" №33 ад 13 жніўня "Храналёгія кланавання" пачынаецца з таго, што ў 1818 г. "Мэры Шэл напісала слынны раман аб гамункулюсе "Франкенштайн, альбо Сучасны Праметэй".

Пакінем убаку вечнае пытаньне, што лепш — "аб" ці "пра". Але ці правільна напісана "аб гамункулюсе" — ці на траба "аб гамункулюсу"? Як і ў аналагічных выпадках: пры цару або пры цары? аб Купалу ці аб Купале?

Паводле беларускіх граматык, канчаткі меснага склону адзіночнага ліку ў мужчынскім родзе залежаць ад харктуру асновы і ад таго, асабовы назоўнік перад намі ці не. Пагледзімо, што кажуць граматыкі пра канчаткі асабовых назоўнікаў.

Так, Тарашкевіч пісаў ("Беларуская граматыка для школы", Другое кола, лекцыя 7, § 17):

"Месны склон адз. ліку мае чатыры канчаткі -е, -і, -ы, -у.

У предметніках зь цвёрдым зычным перад канчаткам заходзім -е: дуб — на дубе, прыстале, у млыне, у кажусе, у гаросце.

Предметнікі на -ж, -ш, -ч, -ц, -р маюць -ы: на дажджы, у кашы (кош), на нажы, у бары і г. д. Аднак, тыбы предметнікі, якія пазначаюць асобы, найчасцей маюць -а: аб купцу, пры Рыгору, Лукашу, аб Міцкісцічу і г. д. [...].

Як бачым, канчатак -у тут фіксуецца не для ўсіх асабовых назоўнікаў, а толькі для тых, што маюць аснову на зацвярдзелы зычны.

Язэп Лёсік у сваім "Беларускім правапісе" падбразіна распісай, якія канчаткі бываюць пры кожным тыпе асновы і якія пры гэтым адбываюцца чаргаваныні. Канчатак -у для асабовых назоўнікаў ён таксама звязвае з асновамі на зацвярдзелы, а яшчэ — дападўняючы Тарашкевіча — з асновамі на заднезычныя (-г, -к, -х) і зь цвёрдымі асновамі, за якім ідзе канчатак -а:

"(3) а) Калі іменынікі мужч. роду з аснова на зацвярдзелы гукі: ж, ч, ш, ц, р пазначаюць асобу чалавека, то месны склон мае аднолькавы канчатак з давальным, гэта значыць — у: к музу — пры музы, Лукашу — на Лукашу, Багдановічу —

пры Багдановічу, Грыгору — на Грыгору, купцу — на купцу, немцу — на немцу, кітайцу — пры кітайцу.

б) У меснам склоне таксама будзе канчатак у (як і ў давальным), калі іменынікі мужч. і ніякага роду маюць аснову на к: на суку, у Менску, у Слуцку, пры чалавеку, абауку: на воку, на веку, у малаку.

в) У іменыніках мужч. р. з канчаткам на а (зь цвёрда асноваю) у меснам і давальным склоне часьцей бывае канчатак у, хоць ужываныца і звычайнай канчаткі, напр.: пры мужчыну, на старасту, пры Купалу, на Манюшку, таксама і пры Янку, пры бацьку, на дзядзьку, па сабаку і пад.

Увага: Калі іменынікі мужч. і ніякага роду маюць аснову на г і х, то месны склон можа мець таксама канчатак у, як і з асноваю на к: у страху, на парогу, у вуху, на воку; але калі гарантная аснова зъмяячаецца, то будзе канчатак е ў: у страсе, на парозе, па вусе, на воцы; толькі заўсёды "на шляху".

Антон Лёсік (Язэпі брат) у сваім "Беларускім правапісе" 1943 г. (пад акупацый) пашырый гэтага правіла на ўсе асабовы назоўнікі, у тым ліку імёны ўласныя:

"Увага. Предметнікі мужчынска-га з разнымі асновамі як зацвярдзелымі, так і з цвярдымі і мяккімі, калі азначаюць асобу, чалавека, дык у меснам склоне маюць канчатак -у (ю): Лукаши — пры Лукашу, Грыгор — на Грыгору, чысяляр — аба чысяляру, токар — аба токару, немец — аба немцу, японец — аба японцу, а таксама: аба Лявону, аба Тарасу, на Ігнату, аба Міхасю, пры кавалю і г. д."

Можна было бы думаць, што гэтае радыкальнае правіла ахоплівае і тыя выпадкі, у якіх, паводле Тарашкевіча і Язэпа Лёсіка, мусіла стаяць -а альбо -ы. Але і Тарашкевіч, ні Лёсік не даюць у адпаведных параграфах прыкладаў асабовых назоўнікаў зь іншымі асновамі; таму гэтае пытаньне застаецца адкрытым.

У "Правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі" 1959 г., пра якія ўсе чулі, але якія мала хто бачыў, месны склон асабовых назоўнікаў разглядаецца толькі ў дадатку I — "Заўвагі абл. уласных імёнаў і прызвішчах". Там бачым фармулёўкі, радыкальнейшыя за тыбы, што даваю Язэп Лёсік. Кан-

чаткі -у (-ю) тут выступаюць у імёнах і прызвішчах "асобаў мужчынскага роду, якія канчаюцца на мяккі зычны, і, заднезычны (г, к, х), шыпічны (ж, дж, ч, ш), р і ц" (§ 7), а "калі прызвішчамі служаць назвы прадметаў ніякага роду, а таксама назвы прадметаў, род якіх выразна не выступае, то такія прызвішчы скланияюцца толькі тады, калі іх носятіві зьяўляюцца асобы мужчынскага роду" (§ 5); у апошнім выпадку маєм "аб Шыльу, аба Сукалу... аба Бядулю... аба Пічэтту...". Не падпадаюць пад гэтае правіла "імёны і прызвішчы асобаў мужчынскага роду, якія канчаюцца на цвёрды зычны і ў" (§ 6: аба Якубе, аба Глебе...) і прызвішчы, якімі служаць "назвы прадметаў жаночага роду (за выключчонем прызвішччаў на -и ненацкія -га, -ка, -ха)... незалежна ад роду іх носятіві" (§ 3: аба Зязолі, аба Бульбе, аба Скарэйн...).

Адхіляючыся ўбок, не магу не прывесці заўвагу да § 5, пад якім падпісаўся б, мабыць, любы сучасны пуррист, і якія непасрэдна тычыца разгляданага намі радка пра гамункулюса:

"У беларускай мове ўласныя імёны і прызвішчы ў значэнні аўтэкту гутаркі ўжываюцца пераважна не ў меснім, а ў вінавальнім склоне з прынаўнікам *пра*, напрыклад: *пра Ганку, пра Юстыну, пра Васіля, пра Алеся, пра Сяргея, пра Ціта, пра Купалу, пра Коласа, пра Скарэйку, пра Кулішова, пра Майбараду*".

Нарышце, акадэмічная Граматыка беларускай мовы 1962 г. (с.53) прымае для агульных асабовых назоўнікаў норму, вызначаную Антонам Лёсікам:

"2. Канчатак -у (-ю) ў меснам склоне адзіночнага ліку маюць наступныя катэгорыі назоўнікаў мужчынскага роду:

а) агульны асабовы назоўнікі незалежна ад харктуру асноваў: (аб, пры) брату, сыну, трактаристу, паэту, салдату, гаспадару, мужу, байцу, кавалю, раташу, будаўніку, конюху, металургу, камсогру, археолагу, лексікологу, драматургу.

Далей прыклады з Чорнага (пра брату), Коласа (на сыну), Гартнага (аб сыну), Коласа (аб паэту), Чарота (аб камсамольцу сыну), Купалы (аб... гаспадару).

Заўвага. Ужываные канчаткі -е

ў агульных асабовых назоўніках зь цвёрдай асновай, канчатка -ы ў назоўніках з асновай на р, ж (дж), ш, ч (шч) і канчатка -і ў назоўніках з мяккай асновай і асновай на ј ілічыща сучаснай літаратурнай нормай, хоць у мастацкай літаратуре такія выпадкі і сустракаюцца.

Далей прыклады гэтых ненарматыўных ужываньняў з Чорнага (на сыне), Кулішова (аб браце), Бядулі (аб рыцары), Коласа (аб рэвалюцыянеры, пры цары).

"б) Уласныя імёны і прызвішчы на р, ж (дж), ш, ч (шч), ц, на мяккія зычныя, на ј і на г, к, х: (аб) Аляксандру, Мележу, Олдрыжджу...

Наступная заўвага зноў жа кажа, што канчатак -ы/-і ў адпаведных імёнах і прызвішчах "не зьяўлянецца сучаснай літаратурнай нормай. Такія выпадкі сустракаюцца ў мове маастацкай літаратуры 20—30-х гадоў XX ст.".

Пры гэтым той жа пункт б) вызначае:

"Уласныя імёны і прызвішчы на цвёрды зычны і на -у ў меснім склоне адзіночнага ліку маюць канчатак -е: (аб) Глебе, Максіме, Астапе, Тарасе, Ігнаце, Коласе, Кулішове, Калюбоме, Чароце".

Вось жа, бачым, што Тарашкевіч сэпярша зафіксаваў канчатак -у толькі для асабовых назоўнікаў (у тым ліку імёнаў уласных) з асноваў на зацвярдзелы. Язэп Лёсік пашырый гэтага правіла на асновы на -к (частково на астатнай заднезычныя). Антон Лёсік пайшоў далей і запатрабаваў гэтага канчатку для ўсіх асабовых назоўнікаў, незалежна ад тыпу асновы і ад таго, уласнае імя перад намі ці агульнае. "Правілы..." 1959 г. прызначылі канчатак -у/-ю ўсім імёнам уласных мужчынскага роду, акрамя тых, што маюць аснову на цвёрды зычны і на -у (уключна з прызвішчамі фармальна імякага роду), абмінаючы пытаньне пра імёны агульныя. Нарышце, акадэмічная "Граматыка" 1962 г., згадка ўспыхла з "Правіламі..." 1959 г. у том, што там было сфермультавана. яўным чынам (канчаткі -э/-е, -ы/-і для пэўных катэгорый) імёнаў уласных, для ўсіх астатніх выпадкаў вымагае канчатку -у.

Такая разбіжнасць правілаў частковая тлумачыца тым, што ў гаворках формы "аб сыну" і "аб

сыне" сустракаюцца ўперамежку па ўсёй Беларусі (акрамя Берасцейшчыны, дзе кажуць "об сыноў", а аднае пераважнае формы тут беларускі дыялекты ня ведаюць).

У разгледжаных намі граматыках відаць этапы фармаванья правіла літаратурнае мовы, якое ўзвініла на аснове фактаў дыялектнага маўлення, але далей разъвівалася і ўдакладнялася ўжо ў рамках систэмы літаратурнае мовы. Наколькі адпавядаюць гэтай систэме асобныя канчаткі для ўласных і агульных імёнаў, разъмежаваныя на аснове "Правілаў..." 1959 г. "Граматыкай" 1962 г., — вырашыць час і практика. Але пашырыйніе канчаткі -е/-і і -ы/і (аб гамункулюсе, абл Купале, абл Васілі — замест "аб гамункулюсе, Аляксандру, Купалу, Васілю"), якія ціперашнім часам густа сустракаюцца пры асабовых назоўніках і ў дзяржаўных выданьнях, і ў незалежных выданьнях, тлумачыца ўплывам расейскай мовы, дзе такія канчаткі — норма.

Вернемся да гамункулюса. "Гамункулюс" (homunculus), паводле ўяўленьня сярэднявечных альхімікіў, — чалавек, якога магчыма атрымаць штучным чынам, у праўбрыцы. Да слоўна гэтае лацінскіх слова значыць "чалавек", "слабы, нягодны, нездальяшчы чалавек". Відаць, назоўнік гэтых адұшыўленаў.

Такім чынам, Мэры Шэл напісала свой раман калі не "пра гамункулюсу", то "аб гамункулюсе" — але не "аб гамункулюсе".

Дарчы, яшчэ адна заўвага. Раман Мэры Шэл называўся "Frankenstein". Па-расейску яго назыву перадаюць так, як там прынята перадаваць нямецкія прызвішчы: "Франкенштайн". "НН" гэта падправіла пад цяпешніе нямецкай літаратурнае вымаўленіне: "Франкенштайн". Аднак раман напісаны англічанкаю і па-ангельску, і на мове артыгналу яго назва гучыць "Франкенстайн". Пакуль гэты раман не перакладзены на беларускую мову, ня варта, мабыць, папраўляць казе хвост: лепш або перадаваць назуву ў арыгінальным вымаўленіні, або — у найбольш вядомым і пашырэнным, якім ідзе.

Дзякую за справу, што ўкраінцам

На дзіўна, што багата хто называе Лукашэнку бацькам, не ўкладаюць ў тое слова ані іроніі, ані сарказму. Узгадаваны ў патрыярхальных сем'ях, дзе сказаць бацьку "не" — рауназначна савынгнанню, многія сέньняшнія беларусы трыміць-тралечуцца перад бацькамі ўсіхім. Той шчодра плаціць ім за гэтага кампімэнтам: мой народ, памяркоўныя беларусы, талерантная нацыя *etc.* Насамрэч гэтая частка народу памяркоўная і талерантная толькі перад уладай. У міжчалавечых адносінах скрозь назіраюць зверсты. Адна з улюблёных тэм'яў "памяркоўнага" люду — развагі пра патрабу сымбротных стратай на гарадзіках плошчах з трансльяцыяй па TV. Прычым стратай для ўсіх — ад кішанковага злодзея да путьчыстай. Як гэтакі радыкализм сусінне са страхам пе-рад уладай? Загадка. І чым большы страх, тым радыкальнейшыя настроі.

Дзяялі аздараўленыя беларускага грамадства тэрэбіло было б найперш за ўсё выкараніць гэты настроі. Ідзя *новай шляхі*, якую разыўваюць тексты С.Паўлоўскага і С.Харэўскага, магла бы стацца падставаю для аздараўлення беларускага грамадства. Шляхецтва мусіць быць прынцыпам не крэві, але перакананасцю: "Х яшахіц, я творца і абаронца ўласнае Краіны й собскае сям'і". І зусім неістотным будзе тое, што нехта з новае шляхты стаць за такарнымі станком, кіруе трактарам альбо чыніці маніфэст цвёрдара, але справядлівае царскія руки.

Ціхмінасьць беларусай выпрацоўвалася стагодзьдзямі. У Вялікім Княстве Літоўскім селянін мусіць моўкі трываць сваволю сваіго пана. Маўнай, каб дома за місію заціркі прашицец: "Хай паня радуеца,

Сабачья гісторы

Ад Сабакі

У мінулым нумары "НН" быў зъмешчаны ліст ад тав. Граждана наступнага зъмешчусту:

"Што піша пра мяне Віця Шніп – няпраўда. Браса аблыжнік вусаты.

А дзела было так:

Зайшоў я неіх у фільгармонію паслухаць чаго-колечы съвежанькага з кампазытара Чымарозы. Купіў трубачку марозіва, спускаюся, аблизваючы, у нужнік, а там – гаўна-гаўна-а!. Мабыць, Віця апярэдзіў, — падумалася.

І пра сабаку – чистая няпраўда.

А дзела ж было так:

Прапала ў магазінах мяса. А я тым часам іду сабе ўзълесцем Купалаўскага скверу. Бачу: ляжыць карова здохлая. Мабыць, воўк зарэзаў! – падумалася. А калі ж прыгледзеўся – Сабакам закормленая, а Гражданом задоеная.

З пашанай, Ваш Шніп

Ад Студэнта

І вусаты аблыжнік Віця Шніп, і Сабака з Гражданом напісалі пра сябе няпраўду.

А дзела было так:

Быў і я ў той дзень у фільгармоніі і слухаў тое-сёе з Чымарозы. Купіў трубачку марозіва, съходжу, аблизваючы, у нужнік, а адтуль выбывае Шніп, а съледам Сабака з Гражданом. "Капцы! Затопчу!" – думаю. Ды не, павітліся і далей пабеглі. Праўда, у нужніку было гаўна-гаўна-а!

І пра карову – чистая няпраўда.

А дзела было так:

Прапала ў магазінах мяса. А я тым часам іду сабе ўзълесцем Купалаўскага скверу. Бачу: ляжыць карова здохлая. А побач Шніп, Сабака і Граждан чытаюць уставу КПСС. "Што гэта выробіце?" – пытаюся. А Шніп, як самы разумны, і кажа: "Карова перад съмержко прасіла..."

З прыветкам, Ваш Студэнт

Ад Прафэсара

Закалябалі мяне гэтыя Студэнты разам са Шніпом, Сабакам і Гражданом! Усё, што яны тут брахалі – брахня!

А дзела было так:

Быў і я ў той дзень у фільгармоніі. Марозіва не купляў, а вось у нужнік схадзіў. Сапраўды, гаўна там было мнагавата. І падумаў я: "Хлопцы, вас бы ў свой час на Лысую гару да пісменнікаў! Цаны б вам не было! А тут звязаліся са Шніпом і цяпер бегаеце з марозівам у нужнік..."

І пра карову – чистая няпраўда.

А дзела ж было так:

Прапала ў магазінах мяса. А я тым часам іду сабе ўзълесцем Купалаўскага скверу. Бачу – ляжыць карова здохлая. "Мабыць, ваўнівэрсітэт не пааступіў!" – падумалася. А тут раптам па радыё передалі: "Хто знайшоў карову здохлую, просім вярнуць яе на жывадзёрню, бо Граждану з Сабакам няма чаго рабіць, а Шніп есьці хоча..."

З прыветам, Ваш Прафэсар

несьцерпна абаяльны і вясёлы да дрыжыкаў! Вішую! Алеся Дудзінская

Вішую Беларусь са скорымі выбарамі прэзыдэнта РБ. Сымонік

Вішую ёсіх, хто паступіў у ВНУ ў гэтым годзе! Асабліва лунінецкіх ліцэйцаў, сяброў! Жыве Беларусь! Vit Piatrovic

Лена, вішнюю цібе з Днём народнай. Даўно не бачыліся, хуткі 1 верасня – сутранеміся. Сябар

Вішую Алёні з Днём народнай. Будзь заўсёды здаровай, каханай і шчасливай. Хутка будзем разам. Зыміер

Ната, як сапраўдная хрысьціянка, хачу падзякаўца табе за цудодушную паштоўку і сказаць табе, Ясіку і Трусіку, што сумую па ліцейскіх днях. Кума

Лена, вішнюю цібе з Днём народнай. Зычы посыхеў і каханьня. Мы пераможам! Зыміер

Анатолю! Вішую з Днём народнай. Жыве Беларусь! Андрэй

Сладару Галоўнамандуючыя краіны А.Лукашэнка! Вішую

Вас са съязтам 8 верасня – Днём Беларускай Вайсковай Славы. Зычы Вам і Вашым падначаленым з гонарам нессы Славы Каўстуя Астрожскага. Група афіцэрў запасу Пружанскіх

Сладару прэзідэнт А.Лукашэнка! Ад чылінага сэрца вішую

Вас з Днём нараджэння! Жадаем Вам розуму для авалоданьня матчай мовай, бо сорама за Вас перад усім светам. Група афіцэрў запасу Пружанскіх

Ганусі 3. З Днём народнай! Вакол столкі добрага, не сумуй!

Шальшика, ІІ., Хмарка

Руселік Балеру! Дзякую! Усё было клясані! Не губляйся. Прывітанне Сержку і Алегу. Мы (Полацак)

Вінішум сваёho Valerku i jahoniu Volku sa svoječasowym šubam. Ščasiščiya bækki

Серхуничку, я цябя какаю і хачу заўсёды і ўсюды бычы

з табой. Аленка

Вішую ёсіх з усім, чым толькі можна.

Вішую ёсіх, хто пааступіў вучыца арганізоўца перавозкі ў БДПА. Сябар аднаго

шаноўні Генадзія Бурабіхн!! Сардачна вішую Вас з Днём народнай! Шчасці Вам, дараі. М.Т.

Паважаны Генадзій Бурабіхн! Клюб "Маладзіч" з Езярыча вішшу Вас з Днём народнай. Зычы самага добра

Прывітанне Танечцы Ключынскай з Гомелю! We will turn this world upside down. Алеся Дудзінская

Таня! Гомель – цудоўны горад, бо ў ім ёсьць ты і твая сям'я!

Алеся

Андрэй Янкоўскі – імянінік! Ен – катастрофічна разумны,

КУПОН БЯСПЛАТНАЙ ПРЫВАТНОЙ АБВЕСТКІ

Заполните газету купон, і мы надрукуем Вашу абвестку (на больш за 15 слов) бесплатно. 220050, Минск, а/с 537.

Тэкст

Імя і прозвішча

Адрес, телефон

вялікія гіры. "Мабыць, у мяне ўкрадлі!" – падумалася.

І пра карову – чистая няпраўда.

А дзела ж было так:

Прапала ў магазінах мяса. А я тым часам іду сабе ўзълесцем Купалаўскага скверу. Бачу – ляжыць карова здохлая. "Мабыць, у цырку заразілі!" – падумалася. А калі ж прыгледзеўся – Сабакам закормленая, а Гражданом задоеная.

З пашанай, Ваш Шніп

Ад Гаўна

На верце гэтым аблыжнікам з вусамі і без вусоў.

А дзела было так:

Нікога з гэтых паноў у той дзень у фільгармоніі не было. І нікі кампазытар Чымароза не іграў. А праста забеглася ў нужнік нейкай каровы, пагліздзела, падумала і далей пабегла. А слава ўся Віцю...

З радасцю, Ваша Гаўно

Ад Каровы

Нікому ня верце!

А дзела было так:

У магазінах прапала мяса. А я, здохлая, ляжала на ўзълесці Купалаўскага скверу. І нікто да мяне не падыходзіў і нічога не чытаў. І толькі Граждан пасехаў на лыжах па праспэкце, а ўсьлед прафт Сабака з крыкам: "Не вінаватыя! Карова здохлая сама захадзела здохнуць!"

З паклонам, Ваша Карова

Між тым, Рэдакцыя атрымала чарговы

ліст ад сп. Граждана. Паколькі ў нас свабодная краіна і кожны мае права на выказы

ванье ўласнае думкі, лічым патрэбным да

весыці яго да Вашага ведама.

"Паважаному спадару начальніку паважанай газеты "Наша Ніва" ад персанажа Шніловых пасківлю ў спадара Граждана.

У №31 Вашай газеты была надрукаваная інфармацыя наступнага зъмешчусту:

"Адзін сабака трапіў на банкет. Хацеў выпіц і закусіць, а лысы Граждан яму і кажа: "Піва адпускаецца толькі членам прафсаюзу і нежанатым кавалерам ордэна Чырвонай зоркі..."

Брахня сабачая! Піва зусім не давалі.

А дзела было так:

Быў я аднаго разу ў рэзыдэнцыі на банкецце бяз гальштукаў. Былі жэншчыны. Віці і дзевачак не было – пускалі толькі чесных і культурных. Давалі чорныя кавяр з дранікамі – пад "Трох блюсоў" і калінавы ўзвар з ляндрынкамі, пад "аглаблёўну", ну, каб не падўпіваліся лішне. Падыходзіць да мяне адзін такі, як Віця кажа, лысы, дай пытгаецца: "Как ты находзіш у нас дэсерт?" – "Зай гізунд!, – кажу, – дай даем, а там разам пашукаем, одцэдзімы картофэлкі!"

З пашанай, Ваш Граждан

Адзін сабака трапіў на банкет. Хацеў

выпіц і закусіць, а лысы Граждан яму і кажа: "Піва адпускаецца толькі членам прафсаюзу і нежанатым кавалерам ордэна Чырвонай зоркі..."

Брахня сабачая! Піва зусім не давалі.

А дзела было так:

Быў я аднаго разу ў рэзыдэнцыі на банкецце бяз гальштукаў. Былі жэншчыны. Віці і дзевачак не было – пускалі толькі чесных і культурных. Давалі чорныя кавяр з дранікамі – пад "Трох блюсоў" і калінавы ўзвар з ляндрынкамі, пад "аглаблёўну", ну, каб не падўпіваліся лішне. Падыходзіць да мяне адзін такі, як Віця кажа, лысы, дай пытгаецца: "Как ты находзіш у нас дэсерт?" – "Зай гізунд!, – кажу, – дай даем, а там разам пашукаем, одцэдзімы картофэлкі!"

З пашанай, Ваш Граждан

Адзін сабака трапіў на банкет. Хацеў

выпіц і закусіць, а лысы Граждан яму і кажа: "Піва адпускаецца толькі членам прафсаюзу і нежанатым кавалерам ордэна Чырвонай зоркі..."

Брахня сабачая! Піва зусім не давалі.

А дзела было так:

Быў я аднаго разу ў рэзыдэнцыі на банкецце бяз гальштукаў. Былі жэншчыны. Віці і дзевачак не было – пускалі толькі чесных і культурных. Давалі чорныя кавяр з дранікамі – пад "Трох блюсоў" і калінавы ўзвар з ляндрынкамі, пад "аглаблёўну", ну, каб не падўпіваліся лішне. Падыходзіць да мяне адзін такі, як Віця кажа, лысы, дай пытгаецца: "Как ты находзіш у нас дэсерт?" – "Зай гізунд!, – кажу, – дай даем, а там разам пашукаем, одцэдзімы картофэлкі!"

З пашанай, Ваш Граждан

Адзін сабака трапіў на банкет. Хацеў